

მლადიმიჩ ზამბახიძე

ილია ნაკაშიძე

(ცხოვრება და მოღვაწეობა)

**საქართველოს სსრ განათლების საზინისტრო
საბლიტგამი
თბილისი — 1947**

ლევ ტოლსტოის საქართველოდან ვინმე
ცაგარელი ესტუმრა. დიდი მწერალი თბილად შეეგე-
ბა მას და ჩვენი ქვეყნის ამბები გამოჰკითხა.

ტოლსტოი განსაკუთრებული ინტერესით შეეკითხა
სტუმარს ი. ნაკაშიძის შესახებ, მაგრამ ცაგა-
რელმა დაწვრილებით ვერაფერი უპასუხა, რადგან იგი
თავის თანამემამულეს კარგად არ იცნობდა.

ამ შემთხვევამ ტოლსტოი გააოცა და გამომშვი-
დობებისას ცაგარელს დააბარა: — „როდესაც საქარ-
თველოში დაბრუნდებით, უეჭველად გაეცანით შესა-
ნიშნავ ი. ნაკაშიძეს და ეცადეთ დაუახლოვდეთ
მას“-ო.

ილია პეტრეს-ძე ნაკაშიძე დაიბადა 1866 წ. თბილისში. მამა მისი, პეტრე გიორგის-ძე ნაკაშიძე, გასული საუკუნის 60-იანი წლების ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა დასს ეკუთვნოდა. ქუთაისის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ იგი სწავლობდა პეტერბურგში.

სტუდენტობისას პეტრე ნაკაშიძე დაუახლოვდა ილია ჭავჭავაძეს, რომელთანაც მეგობრობდა სიკვდილამდე.

ლიტერატურული მოღვაწეობაც მან, ილია ჭავჭავაძის ჟურნალში — „საქართველოს მოამბე“-ში დაიწყო.

ცნობილია, რომ ილია ჭავჭავაძემ თავისი პოემები „დიმიტრი თავდადებული“ და „ქართვის დედა“ პეტრე ნაკაშიძეს უძღვნა.

უმალლესი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ პეტრე ნაკაშიძე მოსკოვის ლაზარევის ინსტიტუტის ლექტორად მიიწვიეს, მაგრამ პედაგოგიურ საქმიანობას მალე თავი დაანება, ისევ თბილისს დაბრუნდა და საზოგადო მოღვაწეობას შეუდგა. თბილისიდან პეტრე ნაკაშიძე საცხოვრებლად გადასახლდა ქუთაისში, სადაც არჩეული იყო, ჯერ ქუთაისის მაზრის, და შემდეგ კი, გუბერნიის თავადაზნაურობის მარშლად, მაგრამ მთავრობამ ამ თანამდებობაზე არ დაამტკიცა იმ შეტაკებათა გამო, რომელიც მას ხშირად ჰქონდა მაშინდელ ადმინისტრაციასთან.

პეტრე ნაკაშიძე, „ივერიის“ სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის ქართველი საზოგადო მოღვაწე იყო, რომელიც „არც ერთს ქართულს საქმეს გზას არ უხვევ-

და, ყველგან და ყველას დახმარება სურდა, რითაც კი შეეძლო¹⁾.

დედა ილია ნაკაშიძისა, სოლომონ ონიკაშვილის ქალი, ბარბარე, იმ დროისათვის კარგად განათლებულ მანდილოსნად ითვლებოდა, რადგან დამთავრებული ჰქონდა თბილისის წმ. ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებელი.

მაშინდელ ქართულ ინტელიგენტურ ოჯახებს შორის, პეტრე ნაკაშიძის ოჯახი განსაკუთრებით გამოირჩეოდა თავისი პროგრესიულ-ლიბერალური მისწრაფებებით. აქ იკრიბებოდნენ ხშირად ქართული მოწინავე საზოგადოების საუკეთესო წარმომადგენლები და იმართებოდა სჯა-ბაასი საქართველოს ეროვნული და სოციალური ცხოვრების საჭირობოტო საკითხებზე. პეტრე ნაკაშიძე ილია ჭავჭავაძესთან ერთად ცხოველ მონაწილეობას ღებულობდა საქართველოში ბატონყმობის გაუქმებასთან დაკავშირებულ საქმეებშიაც.

ასეთი იყო ოჯახური გარემო, რომელშიაც ყალიბდებოდა ახალგაზრდა ილია ნაკაშიძის პიროვნება.

ი. ნაკაშიძე მოწაფეობიდანვე გაიტაცა ცოდნის შეძენის განსაკუთრებულმა სურვილმა და ქუთაისის გიმნაზიაში ყოფნისას, საოცარი მონდომებით ეუფლებოდა ევროპულ და ძველ კლასიკურ ენებს. მას არა ერთი ლამე გაუთენებია ინგლისური, ფრანგული, ბერძნული და ლათინური ტექსტების კითხვაში.

უდიდესი გულმოდგინებით, სიყვარულითა და გატაცებით სწავლობდა იგი დამოუკიდებლად ქართულ ლი-

1) იხ. ნეკროლოგი „თ. პეტრე გიორგისძე ნაკაშიძე“. გაზ. „ივერია“, 1895 წ., 11 ივლისი, № 145.

ტერატურას და საქართველოს ისტორიას, რისთვისაც, სკოლის ამხანაგთან, ნიკო მარტან ერთად მოწაფეთა საგანგებო წრეც კი შექმნა.

ქართველი ერის წარსულისადმი სიყვარულის გრძნობას პირველი ხარკი მან ჯერ კიდევ მოწაფეობისას გადაუხადა, როდესაც სპეციალისტთა მიერ მოწონებული მუშაობა ჩაატარა ქართულ პალეოგრაფიაში.

გაბატონებული კლასების პარაზიტული ცხოვრებით ადრე გულგატეხილი ი. ნაკაშიძე სკოლაშივე ეზიარა პოლიტიკური და სოციალური სამართლიანობის მაღალ იდეებს და მათი ერთგული დარჩა სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე.

1886 წ. ი. ნაკაშიძემ ქუთაისის გიმნაზია დაამთავრა და ოდესის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის სტუდენტად ჩაირიცხა, მაგრამ იქ გამეფებული პოლიციური რეჟიმით აღშფოთებული, თავისუფლებისმოყვარე ილია აქტიური მონაწილე გახდა სტუდენტთა მოძრაობისა, რისთვისაც იგი უნივერსიტეტიდან გარიცხეს. ოდესის შემდეგ ი. ნაკაშიძე პეტერბურგის უნივერსიტეტის ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე შევიდა.

პეტერბურგში დაჰყო მან პირველად 1890 წლამდე, ხოლო 1891 წ. დასაწყისის ისევ სამშობლოში დაბრუნდა და გურიის ერთ პატარა სოფელში-გურიანთაში ცხოვრობდა.

1892 წ. იგი დაქორწინდა ნინო იოსების-ასულ ანთაძეზე (ნინო ნაკაშიძეზე), რომელთანაც ერთად 1894 წ. ხელმეორედ გაემგზავრა პეტერბურგს სწავლის გასაგრძელებლად.

1895 წ. ი. ნაკაშიძემ დაამთავრა სწავლა პეტერ-ბურგის უნივერსიტეტის ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე, დაბრუნდა საქართველოში და თბილისში ჩამოსვლისთანავე ჩაება საზოგადოებრივ-ლიტერატურულ მუშაობაში. თბილისში მან განაგრძო აღრე დაწყებული თანამშრომლობა ქართულ და რუსულ პერიოდულ პრესაში და სისტემატურად ბეჭდავდა პუბლიცისტურ, ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებს „ივერიაში“, „კვალში“, „კავკაზში“ და სხვა ჟურნალ-გაზეთებში.

ვაჟა-ფშაველას, დავით კლდიაშვილის, შიო არაგვისპირელის, განდევგისა და სხვა ქართველი მწერლების შემოქმედებაზე საგნის ღრმა ცოდნითა და ლიტერატურული გემოვნებით დაწერილმა მისმა კრიტიკულმა ნარკვევებმა თავიდანვე / დაიმსახურეს ქართველი მკითხველის განსაკუთრებული ყურადღება და პატივისცემა.

გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ ეს პატივისცემა და ყურადღება ახალგაზრდა ი. ნაკაშიძის წერილებს მოუპოვეს არა მარტო ავტორის სამწერლო მანერის თავისებურებამ, არამედ იმ თვალსაზრისმაც, საიდანაც იგი განიხილავდა თითოეულ ლიტერატურულ ნაწარმოებს.

როგორც მეგრძოლი ჰუმანისტი და დემოკრატი, ი. ნაკაშიძე მხატვრული ნაწარმოების განხილვისას უმთავრეს ყურადღებას აქცევდა მის იდეურ, საზოგადოებრივ-ეთიკურ მხარეს და ცდილობდა გაერკვია კავშირი, რომელიც მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიას აქვს მშობელი ხალხის სულიერ ცხოვრებასთან. იგი ცდილობდა მწერლის იდეალურ ზალ-

ხური სიბრძნის იდეალები ეპოვნა და ნათელეყო გავლენა, რომელსაც ხალხური ენა სიტყვის ოსტატთა სტილზე ახდენს.

„გენიოსი,—წერდა ნაკაშიძე—გაშლილი ყვავილია ერისა, ერის ნიჭიერების გვირგვინია, ფესვები კი ღრმათა აქვს ერის გულში გადგმული, მისი სულის პოეზიით საზრდოებს“-ო¹⁾.

ამ დებულების ბრწყინვალე ილუსტრაციას წარმოადგენს ნაკაშიძის აზრით, ჯადოქარი ვაჟას პოეზია, რომელსაც მისი სიტყვებით „ისე ღრმად აქვს გადგმული ხალხში ფესვები, როგორც დიდი პოეტის სამშობლოს მთებს დედამიწის გულში“²⁾.

მწერალსა და მის მშობელ ხალხს შორის არსებული სულიერი კავშირი ხშირად მარტო იდეურ-თემატური სფეროთი არ იფარგლება; იგი, აზრის მხატვრული გამოსახვის, პოეტური მეტყველების ფორმის მსგავსებაშიაც ვლინდება და ამის საბუთს, ამბობს ი. ნაკაშიძე, ჩვენ გვაძლევს დიდი ვაჟა, რომლის „შემოქმედება თუმც ხალხის შემოქმედებაზე ბევრად მაღლა ჰქუხს, ენაც ფშაველთ ენაზე უფრო მაღალაზრიანი და დასურათებული აქვს, მაგრამ მათი სიტყვები მაინც ერთ სამშობლოში არიან დაბადებულნი და ერთი შემოქმედების შუქით აღზრდილნი“-ო.³⁾.

მხატვრობა, პოეზია ჰშველის და ხელს უწყობს ადამიანის სულის ამაღლებას, მის განათლებას. ი. ნა-

¹⁾ ი. ნაკაშიძე—„ვაჟა-ფშაველას პოეზია“. თურ. „კვალი“, აპრილი, 1896 წ. № 44, გვ. 784.

²⁾ იქვე, გვ. 783.

³⁾ თურ. „კვალი“, 1896 წ. № 45, გვ. 809.

კაშიძის აზრით, სრულფასოვანია მხოლოდ ის მხატვრობა-პოეზია, რომელსაც „შუქს ჰყენს განზრახვა წმინდა, ვით ნათელი დღე“ და რომელიც კეთილშობილურ, ჰუმანურ, უანგარო გრძნობებს უღვიძებს და უწრთვნის ადამიანს.

„პოეზია ადამიანისა და მისი სულის განათლებას უნდა ემსახუროს, თუ სურს ნათელი კვალი დატოვოს ამ ცხოვრებაში. პოეზიამ უნდა აჩვენოს, უნდა თვალწინ გადართულოს ადამიანს მისი კაცური სულისა და გულის ფარული საუნჯე; პოეზიამ უნდა ასწავლოს ადამიანს, რა შეუძლია ადამიანის გულისა და სულის ძლიერებას, და მხოლოდ ასეთ პოეზიას აქვს საუკუნო, უკვდავი მნიშვნელობა“-ო—წერდა იგი.¹⁾

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ პოეზიის საგანი-ადამიანის სული, ი. ნაკაშიძის შეხედულებით, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული უცვლელი მეტაფიზიკური სუბსტანციაა კი არ არის, არამედ იგი მჭიდროდ დაკავშირებულია ადამიანთა საზოგადოებრივ-მატერიალური ცხოვრების განვითარების ისტორიულ კანონზომიერებასთან და, როგორც თვით ი. ნაკაშიძე ამბობს, „ყველაფერში ემსგავსება საზოგადოების, ერის გარეგან ნივთიერ წყობილებას“²⁾.

ი. ნაკაშიძეს სწორად ჰქონდა გათვალისწინებული გადამწყვეტი მნიშვნელობა, რომელიც მხატვრული ნაწარმოების სრულყოფისათვის აქვს ფორმისა და შინაარსის ერთიანობას.

¹⁾ ურ. „კვალი“ — 1896 წ. № 52, გვ. 933.

²⁾ ურ. „კვალი“ — 1896 წ. № 39, გვ. 698.

„ფორმა და შინაარსი განუყრელ-განუშორებელი და-ძმანი არიან. რაც უფრო მეტს ფიქრობს თავის თავზე რომელიმე მათგანი და მეორისათვის არ ზრუნავს, მით უფრო მეტი აკლდება მეორესა და მით, რასაკვირველია, მხატვრობასა და მის ღირსებასაც“-ო, წერდა ნაკაშიძე.¹⁾

მაგრამ რა არის ის საიდუმლო, დაფარული ძალა, რომელიც მწერლის სიტყვებს განაცხოველებს და მის ფორმასაც და შინაარსსაც შეგვაყვარებს? ეს ძალაა-მოხდენილად უპასუხებს ი. ნაკაშიძე — „ადამიანის წრფელი გული, ის გული, რომელიც თავისი აღსარების, თავისი პასუხის ფორმას, სამოსელს არ დაეძებს და მით უფრო ადრე პოულობს ამ ფორმას“²⁾.

ამ პასუხში ამომწურავადაა ფორმულირებული ის საყოველთაო, უდავო ჭეშმარიტება, რომ მხატვრული ნაწარმოების სრულყოფილების ერთი მთავარი წინაპირობა ავტორის შემოქმედებითი სიმართლე და გულწრფელობაა, რომ ეს თვისება ანიჭებს სიტყვის ოსტატს მწერლობაში საპატიო ადგილს და საკუთარ ზმას, იმ სულიერ ცეცხლს, „ურომლისოდაც, — როგორც ამბობდა პლატონი — არავინ შეიძლება გახდეს ნამდვილი პოეტი“.

როგორც ზემოდ ვთქვით, მაღალ პოეზიას, ნაკაშიძის შეხედულებით, მაღალი იდეა უნდა ასაზრდოებდეს და უშუქებდეს გზას.

¹⁾ ურ. „კვალი“ — 1896 წ. № 40, გვ. 713.

²⁾ ურ. „კვალი“ — 1896 წ. № 40, გვ. 717.

ამ იდეის ნათელყოფისათვის უნდა მოიშველიოს მწერალმა ყველა ლიტერატურული ხერხი, მათ შორის მხატვრული კონტრასტიც, რათა ნათელთან ერთად ბნელიც დაგვიხატოს ისე, რომ „მით უფრო ცხადად, უფრო თვალსაჩინოდ დაგვანახვოს ნათელის ბრწყინვალე ძლიერება და ადამიანის გულში დაბადოს მისი კეთილი მკურნალი-ბოროტების წინააღმდეგი პროტესტი“-ო, წერდა იგი¹⁾.

ადამიანობის, ჰუმანურობის, ნათელის ბრწყინვალე ძლიერების პროპაგანდის ნიადაგზე უნდა იდგეს ი. ნაკაშიძის შეხედულებით სალიტერატურო კრიტიკა, რომელიც „მხატვრობის შუქს თავის გულში გაატარებს ხოლმე, დაარღვევს ამ შუქსა და აჩვენებს ხალხს, რა და რა ტურფა, ფერად-ფერადი სხივებიდან არის შემდგარი მისი ბრწყინვალე ძლიერება და სადა ახლავს ამ სინათლეს ბნელი“.²⁾

ასეთია ი. ნაკაშიძის აზრით მწერლის შემოქმედების იდეურ-მხატვრული შეფასების საზომი, რომელიც ესთეტიკურისა და საზოგადოებრივ-ეთიკურის ერთიანობის პრინციპს ემყარება.

როგორც ზემოდ ვთქვით, ნაკაშიძის კრიტიკულმა წერილებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს მაშინდელ ქართულ საზოგადოებაზე. ქართველმა მკითხველმა ამ წერილებისადმი დიდი ყურადღება გამოიჩინა და მის ავტორს კრიტიკოსისა და პუბლიცისტის

1) ურ. „ევალი“, 1896 წ. № 38, გვ. 677

2) იქვე, გვ. 677.

ბრწყინვალე მომავალი უწინასწარმეტყველა, მაგრამ ი. ნაკაშიძის სულიერი მისწრაფებანი, ყოველდღიური პრაქტიკული მონაწილეობა მრავალ საზოგადო საქმეში, მეფის მთავრობასთან მუდმივი კონფლიქტები, დევნა პოლიციისა და მისი აგენტების მხრივ, საშუალებას არ აძლევდა მას, რომ თავისი ნიჭი, ენერგია და მონდომება მთლიანად ლიტერატურული მოღვაწეობისათვის შეეწირა.

1895 წ. რუსეთიდან საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, ილია პეტრეს-ძეს პირველი სერიოზული შეჯახება მეფის ხელისუფლებასთან მოუხდა იმ დახმარების გამო, რომელიც მან ამ ხელისუფლებისაგან დევნილ, საქართველოში მცხოვრებ დუხობორებს აღმოუჩინა.

ხუთიათასამდე დუხობორის ოჯახი აპყარა 1895 წ. საცხოვრებელ ადგილებიდან მეფის ადმინისტრაციამ ახალქალაქის მაზრაში და გაფანტა მთელი თბილისის გუბერნიაში. ეს მოხდა კავკასიის მეფის ნაცვლის თავად გოლიცინის ბრძანებით, რომელსაც ერთგულად ასრულებდა თბილისის გუბერნატორი თავადი შარვაშიძე. დუხობორებს სდევნიდნენ იმიტომ, რომ მათმა ახალგაზრდებმა მეფის ჯარში სამსახურზე უარი განაცხადეს. ამ ამბავთან დაკავშირებით მოუხდა ი. ნაკაშიძეს პირველად შეხვედრა და შემდეგ სამუდამოდ დამეგობრება დიდ რუს მწერალთან, ლევ ტოლსტოისთან.

„1896 წელს, ზაფხულის დამლევს,—წერს ი. ნაკაშიძე,— მე პირველად ვეწვიე „იასნაია პოლიანას“, თანამედროვე გენიოსისა და შესანიშნავი ადამიანის

:გისაცნობად და მისთვის ღუხობორების შესახები ამ-
ბეების გადასაცემად.

ლ. ნ. ტოლსტოის სახლს მივალწიე სალამო ხანს.
ლევ ნიკოლოზის-ძეს ის-ის იყო გამოელვინა დასვენე-
ბის შემდეგ, გაეგო ჩემი მოსვლის ამბავი და ეთხოვნა
მოსამსახურისათვის, შევეყვანე მის სამუშაო ოთახში.
ოთახში სიბნელე იყო და მე ერთბაშად ვერ გავარჩიე
ლევ ნიკოლოზის-ძე, რომელიც ჩემს შესახვედრად წა-
მოდგა. მან ხელი გამომიწოდა და ისეთი მშვიდობია-
ნი, ალერსიანი ხმით დამიწყო ლაპარაკი, რომ იმ-
წუთშივე დავმშვიდდი; იქამდე-კი დიდებული ადა-
მიანის პირველი შეხვედრის გამო მღელვარებას
ვგრძნობდი.

მე ვუთხარი ლევ ნიკოლოზის-ძეს, თუ რა იყო ჩე-
მი მასთან მისვლის მიზანი.

„ძალიან, ძალიან მიხარია, რომ მეწვიეთ,—მითხრა
მან,—გავიგებ თქვენგან ღუხობორების ამბებს“-ო¹⁾.

როგორც ილია ნაკაშიძე წერს თავის მოგონებაში,
ტოლსტოის დიდი ყურადღებით, ინტერესით და
მღელვარებით მოუსმენია ამბავი ღუხობორთა დევნის
შესახებ, კერძოდ იმის შესახებ, თუ როგორ მოექცნენ
მეფის ჯარში სამსახურზე უარის თქმისათვის ციხე-
ში დამწყვდეული და დატანჯული ახალგაზრდა ღუ-
ხობორები იმ რამოდენიმე ამხანაგს, რომლებმაც ეს
ტანჯვა ვერ აიტანეს და მთავრობას განუცხადეს-თა-
ნახმანი ვართ თქვენს ჯარში სამსახურზეო.

1) ი. ნაკაშიძე — „როგორ გავიცანი ლევ ტოლსტოი“.
თბილისი, სახელგამი, 1928 წ. გვ. 6 — 7.

„ახალგაზრდა ღუხობორებმა, — უამბობდა ნაკაშიძე ტოლსტოის, — თავი მოიყარეს მათ გარშემო (ე. ი. იმათ გარშემო, ვინც ტანჯვა ვერ აიტანა—ვ. ზ.) და შესთხოვეს: გვაპატიეთ, რომ ჩვენი მაგალითით გაგატაცეთ და თქვენთვის მძიმე ტვირთი აგკიდეთ“¹⁾.

„თავის დღეში არ დამავიწყდება ის ღიმილი, — განგრძობს ილია ნაკაშიძე, — რომელმაც გააშუქა ლევ ნიკოლოზის-ძის სახე, როცა ეს ამბავი გადავეცი. ახალგაზრდა ღუხობორებმა თითქოს განახორციელეს დიდებული მწერლის ოცნება და ეს, მისთვის სანატრელი ამბავი შეატყობინეს. ღუხობორებმა თითქოს ამცნეს მას, რომ თვით ცხოვრება ამტკიცებს მისი სულის ღრმა რწმენას, რომ ეს არ არის უნიადაგო, ლამაზი, მხიბლავი ზღაპარი, არამედ თვით სინამდვილე, თვით რეალობა, რომელიც უბრალო, წერა-კითხვის უცოდინარ ადამიანს ზნეობრივი ღირებულებით მაღალი ღვაწლისათვის აღაფრთოვანებს“²⁾.

ღუხობორების მოძრაობამ გამოხმაურება ჰპოვა საზღვარგარეთაც.

„ბევრი დაინტერესებული მოდიოდა საქართველოში, — გვიამბობს ნინო ნაკაშიძე, — რუსეთიდან და საზღვარგარეთიდანაც ღუხობორების გასაცნობად, დასახმარებლად და შესამოწმებლად, თუ რამდენად ეთანხმებოდა მათი ცხოვრება იმას, რასაც მათზე სწერდნენ. და ყველა ილია ნაკაშიძის საშუალებით იქერდა მათთან კავშირს. ერთი ასეთი პირთაგანი იყო ინგლისელი არტურ სინჯონი“.

¹⁾ იქვე, გვ. 7.

²⁾ იქვე, გვ. 7.

„1897 წელს, — ამბობს ილია ნაკაშიძე, — თბილისში მეწვია ლევ ნიკოლოზის-ძის მიერ გამოგზავნილი მისი ინგლისელი მეგობარი არტურ სინჯონი, დიდად საინტერესო პიროვნება. სინჯონი წინად მსახურობდა ოფიცრად ინდოეთში, ინგლისელების არმიაში. შემდეგ სამხედრო სამსახურზე ხელი აიღო და ინგლისში დაბრუნდა. იქ, ინგლისურ გაზეთებში ლევ ტოლსტოის მიერ მოთავსებულ წერილებიდან მან გაიგო, თუ როგორ სდევნიან კავკასიაში ღუხობორებს, შეჰკრიბა ფული მათ დასახმარებლად ინგლისელთა შორის და წავიდა ტოლსტოისთან მოსკოვში.

ლევ ნიკოლოზის-ძემ სინჯონი ჩემთან გამოგზავნა თბილისში, წერილი გამოატანა და მთხოვა დახმარება: გამეწია, რადგან სინჯონმა რუსული არ იცის, ხოლო ჟჰვენ კი, ინგლისური ენის მცოდნე ხართო. მე, რასაკვირველია, ავასრულე ლევ ნიკოლოზის-ძის თხოვნა. გავაცანი სინჯონს ღუხობორები, გავემგზავრე მასთან ერთად ღუხობორების სოფელში, სადაც სინჯონმა ორი კვირა დაჰყო. რამდენიმე ხნის შემდეგ მე და სინჯონი დაგვატუსაღეს და გავგაძევეს: იგი რუსეთის საზღვრებიდან, მე კი კავკასიიდან“.¹⁾

გაძევებული სინჯონი ინგლისში დაბრუნდა, ხოლო ილია ნაკაშიძე მოსკოვს გაემგზავრა, სადაც ლევ ტოლსტოის დახმარებით მოეწყო საცხოვრებლად. ჯიდი რუსი მწერლის მეგობრული გულისხმიერებით უზიარებული ი. ნაკაშიძე თავის მეუღლეს, ნინო ნაკაშიძეს წერდა:

¹⁾ იქვე, გვ. 10 — 11.

„ლევ ტოლსტოი დიდი თანაგრძნობით შემხვდა და მისი დახმარებით მომცეს მოსკოვში ცხოვრების ნება. ტოლსტოიმ თვითონვე ინახულა გზათა მანისტრი ხილკოვი და სთხოვა ჩემთვის რაიმე სამსახური. სამსახურში უკვე მოვეწყვე და ჩამოდი.“ თანაც უმატებდა: „ახლად გახსნილ საერთაშორისო მატარებელში მომცეს მატარებლის უფროსის ადგილი. მატარებლის უფროსის მოვალეობაში შედის ენებისა და ლიტერატურის ცოდნა, რომ უცხოელ მგზავრებთან შემეძლოს ბაასი. მატარებელი ქ. ტომსკამდის მიდის და იქით და აქეთ მგზავრობას ორ კვირას ვუნდებო. ტოლსტოისთან ხშირად დავდივარ და ბევრი მეგობარი შევიძინე. ვმუშაობ აგრეთვე გამომცემლობა „პოსრედნიკისათვის“.¹⁾).

1898 წელს, ილიასთან მოსკოვში საცხოვრებლად გაემგზავრა მისი მეუღლე ნინო ნაკაშიძე. ამ დროიდან იწყება ახლო მეგობრობა ტოლსტოისა და ნაკაშიძის ოჯახებს შორის. ნაკაშიძეები ხშირი სტუმრები იყვნენ ტოლსტოისა. დიდი რუსი მწერალიც ნამდვილი მეგობრის უბრალოებით ინახულებდა ხოლმე ნაკაშიძეებს, რომლებთანაც ხანგრძლივად რჩებოდა და ბაასობდა ლიტერატურის, ხელოვნების, საზოგადოებრივი ცხოვრების საჭირბოროტო საკითხებზე.

ნინო ნაკაშიძის გადმოცემით, ერთხელ, ასეთი სტუმრობის დროს, ბევრი უსაუბრნიათ ქართულ ლიტერატურაზე. ილია ნაკაშიძეს ლევ ტოლსტოისათ-

1) ნ. ნაკაშიძე — „ტოლსტოის ახლოს“. „მნათობი“, № 7 — 8, 1945 წ.

ვის უამბნია „ვეფხვის ტყაოსნის“ შინაარსი და პოემის სახალხო გამოცემის ცალი უჩვენებია. ლევ ნიკოლოზის, ძე პოემის შინაარსს ალტაცებაში მოუყვანია. გენიალური ქართველი პოეტის უკვდავი ქმნილები-სათვის მაღალი შეფასება მიუცია და მისი ტექსტის გაცნობის სურვილი გამოუთქვამს.

რუსთველის შემდეგ საუბარი ჰენრი ჯორჯსა და მის მოძღვრებაზე ჰქონებიათ.

„ჰენრი ჯორჯის ყველა ნაწარმოები უნდა გადაითარგმნოს. აი, ილია პეტრეს-ძეც, გადაუდებელი საქმე თქვენთვის, ქართველებისათვის და ყველა ხალხებისათვისაც. ჰენრი ჯორჯი უსათუოდ სწყევტს თანამედროვე გარემოებაში მთავარ საკითხს, მიწის საკითხს. დიახ, ჰენრი ჯორჯი უნდა გადაითარგმნოს ყველა ენაზე-ო“, უთქვამს ტოლსტოის.¹⁾

მალე ილია ნაკაშიძეს მართლაც უთარგმნია ინგლისურიდან ქართულზე, ჰენრი ჯორჯის ნაწერები.

მოსკოვში ყოფნის დროს თარგმნა ი. ნაკაშიძემ რუსულ ენაზე, ცნობილი ამერიკელი მოაზროვნის ჰენრი თოროს რჩეული აზრები.²⁾ ეს თარგმანი ლევ ტოლსტოის მოუწონებია.

ცხოვრების ამ პერიოდს ეკუთვნის აგრეთვე დასაწყი-

1) ნ. ნაკაშიძე — „ტოლსტოის ახლოს“, „მნათობი“, 1945 წ. № 7 — 8.

2) თორო-ჰენრი-დავიდი (1817 — 1862) — ამერიკელი მწერალი, დაიბადა ლარიბი ფერმერის ოჯახში. თორო, ამერიკულ ნიადაგზე აღმოცენებული თავისებური რუსსოიზმის წარმოქმდგენელი იყო. იგი ქადაგებდა უბრალო ცხოვრებას, ფიზიკური შრომის საყოველთაობას, ზომიერებასა და ანტიურბანიზმს. თოროს მოძღვრება განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებ-

სი იმ დიდი დახმარებისა, რომელსაც ი. ნაკაშიძე მრავალი წლის მანძილზე უწევდა ტოლსტოის მოთხრობა „ჰაჯი-მურატისათვის“ საჭირო მასალების შეგროვებაში.

„ერთხელ, ზუთი საათი იქნებოდა, — იგონებს ნინო ნაკაშიძე, — ილიკო ის-ის იყო დაბრუნდა სამსახურიდან, რომ კარი გაიღო და ლევ ტოლსტოი შემოვიდა. მაშინ ჩვენ პლიუშჩიხაზე ვცხოვრობდით.

— რამდენიმე წუთით შემოვედი, ილია პეტრესძე, სთქვა მან მისალმების შემდეგ. — მინდა ექსპლუატაცია გაგიწიოთ-დამეხმაროთ, თუ ძალიან არ შეუზღუდებით, „ჰაჯი-მურატის“ შესახებ ზოგიერთი ცნობის შეგროვებაში. აქ, მოსკოვში არის მოხუცთა თავშესაფარი. იქ უნდა ცხოვრობდნენ დალესტნის ომის მონაწილენი. მინდა გავიგო, მართალია თუ არა ეს.

ლობდა გასული საუკუნის ორმოციან წლებში, როდესაც ამერიკაში გაძლიერდა წვრილ-ბურჟუაზიული ჯგუფების პროტესტი კაპიტალიზმის წინააღმდეგ. სწორედ ამ ხანებში წარმოიშვა ამერიკაში ე. წ. ტრანსცენდენტალისტთა საზოგადოება, რომელსაც ფილოსოფოსი ემერსონი მეთაურობდა. ამ მოძრაობას მიემხრო თოროც.

თავისი თეორიულ-ფილოსოფიური შეხედულებების პრაქტიკულად განხორციელების მიზნით თორო 1851 წელს მდ. უოლდენის ნაპირზე დასახლდა ტყეში და ფიზიკური შრომით ირჩენდა თავს. 1854 წელს თორომ გამოაქვეყნა მოთხრობების კრებული „უოლდენი, ანუ ცხოვრება ტყეში“, რომელიც თემატიკურად მისი ცხოვრების ამ პერიოდთანაა დაკავშირებული.

თოროს კალამს ეკუთვნის მრავალი ლირიკული ლექსი, რომელთა თემა — ბუნება და მისი გავლენა ადამიანზე.

თოროს სტილის დამახასიათებელია — ანტითეზა და პარადოქსი.

იქნებ იციან რაიმე, შემდეგ თვითონ ვნახავ. ამას გარდა, ეგებ თქვენა გყავთ ვინმე ნაცნობი კავკასიაში, რომ არქივში (იქ უთუოდ იქნება რაიმე) ცნობები გამონახოს და მომაწოდოს.

ძალიან მრცხვენია, რომ გაწუხებთ, მაგრამ ჰაჯიმურატს ყველა თავისი ხალხის მოღალატედ სთვლიდა, მე კი ეს შეცდომათ მიმაჩნია“-ო.

ილიამ, ცხადია, დიდი რუსი მწერლის და მეგობრის ეს თხოვნა შეასრულა და მოთხრობისათვის საჭირო ცნობების შეკრებაში დაეხმარა.

„იმ დროს (1902 წ.) — გადმოგვცემს ილია ნაკაშიძე, — ლევ ნიკოლოზის-ძემ ზამთარიც და ზაფხულიც „იასნაია პოლიანაში“ გაატარა. იქედან მან აცნობა თავის მეგობრებს, რომ სურს კავკასიის აღმოსავლეთი ნაწილის დაპყრობის მონაწილე რომელიმე კავკასიელი ვეტერანის ნახვა. ლევ ნიკოლოზის-ძე, როგორც ვიცით, როცა თავის მხატვრულ თხზულებებს წერდა, განსაკუთრებით მალლა აყენებდა და აფასებდა იმ ცნობებს, რომლებიც მას მოსდიოდა აწერილი ამბავის ცოცხალი მონაწილეებისაგან.

მე, ერთი ჩემი მეგობრით, დ. ნ-ით გავსწიე, რომ ლევ ნიკოლოზის-ძისთვის ამ შემთხვევაში საჭირო კაცი გვენახა. მიგვასწავლეს: მოსკოვის განაპირას არის უზარმაზარი თავშესაფარი ომის მოხუცებული ინვალიდებისათვის. ჩვენ პირდაპირ გავსწიეთ მითითებული ადგილისაკენ იმ იმედით, რომ სწორედ იქ გამოვძებნიდით ჩვენთვის საჭირო მეომარს.

როცა ადგილზე მივედით, ჩვენს წინაშე გადაიშალა საოცარი და ორიგინალური სურათი: ვეებერთელა სახლში თავმოყრილნი იყვნენ ღრმად მოხუცებული

ჯარისკაცები-ინვალიდები. ისინი ყოველ ნაბიჯზე გეხვდებოდნენ — ეზოშიაც, სადაც ძლივს დაჩანჩალებდნენ და კიბეებზედაც, რომლებზედაც ნელ-ნელა, სვენებ-სვენებით აღიოდ-ჩამოდრიოდნენ. ბევრს, თავშესაფარის დიდ საძინებელ ოთახში მოეყარა თავი; ერთნი სკამ-ლოგინებზე იყვნენ წამოწოლილნი, სხვები სკამებზე ისხდნენ, ხოლო ზოგიერთები კუთხიდან კუთხეში დალასლასებდნენ.

თეთრწვერებიანი, სახედამკვნარი მოხუცები ბეცი თვალებით დაჰყურებდნენ იატაკს. ყველას ტანთ ეცვა ჯარისკაცების გაცრეცილი მუნდირები; ზოგიერთს გამხდარ მხრებზე ძველი მაზარა მოეგდო. უცნაური, ოდნავ შემზარავი შთაბეჭდილება მოახდინეს ამ ადამიანებმა ჩემზე. თითქოს ყველანი იმისათვის შეკრებილან აქ, რომ ერთად და მორჩილებით შეეგებონ მოზომილი ნაბიჯით მოახლოვებულ სიკვდილს, რომელიც ოდესღაც მათი დახმარებით მტრების რიგებს სცელავდა.

ამ ძველ მეომართა შორის მალე გამოვძებნეთ ჩვენთვის საჭირო ადამიანები, აღმოსავლეთი კავკასიის დაპყრობის მოწმენი. ეს იყო ორი მოხუცი ინვალიდი, რომლებსაც ახალგაზრდობიდან დიდის ხნის მანძილზე ემსახურათ კავკასიაში. როცა ჩვენ მათ გავესაუბრეთ შამილზე, დაღესტანზე და მათგან გამოვლილ ძველ ამბებზე, მოხუცნი რამოდენიმედ გამოცოცხლდნენ და სიამოვნებით გაგვიზიარეს მოგონებანი ძველი, წარსული სალაშქრო ცხოვრებიდან კავკასიაში. ლევ ნიკოლოზის-ძეს ეს მოხუცნი კარგად იცნობდნენ, ბევრი რამ გაეგონათ მასზე. როცა ვუამბეთ, რომ ლევ ნიკოლოზის-ძეს პირადად სურს ინახულოს ისინი და ესა-

უბროს კავკასიის ლაშქრობის შესახებ, ინვალიდები სიამოვნებით დათანხმდნენ „იასნაია პოლიანაში“ წასვლაზე.

და აი, ახლა, ლევ ნიკოლოზის-ძის მოთხოვნის, „ჰაჯი მურატის“ ბევრ მკითხველს ეკვიც არ ეპარება იმაში, რომ აქა-იქ, ლევ ნიკოლოზის-ძის მოთხოვნაში, ავტორის პირით ლაპარაკობენ ეს ძველი, კავკასიის მოხუცი ვეტერანები“¹⁾.

„ჰაჯი მურატი“ ტოლსტოის დამთავრებული არ ჰქონდა, როდესაც ილია ნაკაშიძე, 1903 წ. თებერვალს, პოლიციისაგან უნებართვოდ გამოემგზავრა სამშობლოში.

გულის ტკივილით დაშორდა იგი ლევ ტოლსტოის, რომელმაც გამოთხოვებისას უთხრა: „მე ჩამოვალ თქვენს სამშობლოში. დიახ, უთუოდ გესტუმრებით საქართველოში, ვნახავ კიდევ საქართველოს მზეს. ავდეგები და წამოვალ“-ო.

ეს სურვილი განუხორციელებელი დარჩა ტოლსტოის. დიდ მწერალს არ დასცალდა, სიკვდილამდე ერთხელ კიდევ დაედგა ფეხი ცად აზიდული კავკასიის მთების ძირში, რომლის ამაყი მშვილის, ჰაჯი-მურატის თავგადასავალს უძღვნა მან თავისი ჟღერადი მოთხრობა.

არსებობს ვერსია, რომ 1910 წლის ნოემბრის ცივ ღამეს „იასნაია პოლიანაიდან“ გაქცეული ტოლსტოი საქართველოში აპირებდა გამომგზავრებასო.

¹⁾ ი. ლ. ნაკაშიძე — „როგორ გავიცანი ტოლსტოი“, ვკ. 33 — 34.

თუ ეს სიმართლეა, მაშინ, პირველ მასპინძლად მას ჩვენს სამშობლოში უეჭველად უკეთილშობილესი ილია ნაკაშიძე ეგულვებოდა და დაუხვდებოდა კიდევ.

1903 წლის გაზაფხულზე ნაკაშიძეები მოსკოვიდან თბილისს დაბრუნდნენ. ეს წელი საქართველოში მუშათა მასების მძლავრი დემონსტრაციებითა და გაფიცვებით აღინიშნა. ქალაქისა და სოფლის მშრომელებმა ორგანიზებული ბრძოლა გამოუცხადეს მეფის ხელისუფლებას. ყველა გრძნობდა რევოლუციის ქამის მოახლოვებას. ქართველი ინტელიგენციის მოწინავე, პროგრესიული, რევოლუციური ნაწილი, რევოლუციური იდეების პროპაგანდის ცეცხლს ანთებდა ყველგან და მოსახლეობის ფართო ფენებში კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობას აჩაღებდა. ახალგაზრდული ენტუზიაზმით, გატაცებითა და თავდავიწყებით ჩაებნენ ამ მუშაობაში ილია და ნინო ნაკაშიძეები. „ჩამოვედით თბილისში — ამბობს ნინო ნაკაშიძე — გაგვიტაცა ადგილობრივმა ცხოვრებამ, ჟურნალ-გაზეთებში თანამშრომლობამ, საბავშვო ჟურნალის დაარსების საქმემ, სახალხო თეატრმა და უმთავრესად იმ სოციალურმა მოძრაობამ, რომლითაც აღფრთოვანებული იყო მშრომელი ხალხი“-ო.

ამ დროს ტოლსტოი ისევ განაგრძობდა მუშაობას „ჰაჯი-მურატზე“. იგი აგროვებდა მოთხრობისათვის საჭირო ხელნაწერებს, დოკუმენტებს და ცდილობდა სხვადასხვა წყაროების დახმარებით, დაწერილებით

გაცნობოდა მთიელთა ყოფა-ცხოვრებას, მათს ზნე-ჩვეულებებს.

საყვარელი გმირისა და მისი მშობელი ხალხის თავგადასავალით გატაცებული ტოლსტოი ხარბად განაგრძობდა ზისერმანის, პოლტორაჟკის, პოტოსა და სხვების შრომების კითხვას, მაგრამ დიდი მწერლის დიდი ჩანაფიქრისათვის ეს მასალა თითქოს მცირე აღმოჩნდა. ამიტომ მან გააბა კავშირი სხვადასხვა პირობებთან, სამეცნიერო დაწესებულებებთან, ისტორიკოსებთან, რომლებიც მწერალს აწოდებდნენ მოთხრობისათვის საჭირო ნედლს, ფაქტიურ მასალას. თბილისიდან ტოლსტოის ამ მასალებს აწოდებდნენ პედაგოგი, შულგინი და ქართველი ისტორიკოსი სიმონ ესაძე.

საქმეებით მეტის-მეტი დატვირთულობის მიუხედავად, „ჰაჯი მურატისათვის“ საჭირო მასალების მიწოდებით ტოლსტოის ენერგიულ დახმარებას უწევდა ილია ნაკაშიძეც, რომელსაც მაღლიერი დიდი რუსი მწერალი მოსკოვიდან წერდა:

„გმაღლობთ, ძვირფასო ილია პეტრეს-ძევ, თქვენი ორი ბარათისა და ჩემთვის გაწეული შრომისათვის. მოხარული ვარ, რომ აქამდის მთავრობა არ შეგხებიათ“).

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ შემდეგშიაც ასე იქნება.

1) „სამშობლოში ნებადაურთველად ჩემი დაბრუნების გამო“.
(შენიშვნა ი. ნაკაშიძისა).

თქვენ მწერთ „კავკასიის კრებულის“ 22 წიგნის შესახებ. მე ვიცნობ „Сборник сведений о кавказских горцах, издаваемый Е. И. В. и Р. Д.“. ამ კრებულის პირველი 6 წიგნი მაქვს; მქონდა აგრეთვე პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკიდან წამოღებული მე-2, მე-3 და მე-8 წიგნები. კრებული ეს არის, თუ სხვა რამ? უთუოდ, ეს არ იქნება. მე მივწერ სტასოვს. ცნობები ესაძისაგან ჯერჯერობით არ მომსვლია, მაგრამ წინასწარ ვუთვლი დიდ მადლობას.

კიდევ ერთი თხოვნა: თქვენ წაიკითხეთ ჩემი ამბავის („ჰაჯი მურატის“—ი. ნ.) დასაწყისი. თუ გახსოვთ, იქ, ვოზდვიენსკის სიმაგრიდან გაგზავნილი ჯარისკაცები „სეკრეტში“, იმყოფებიან და ლებულობენ ჰაჯი-მურატის მიერ გაგზავნილ ჯაშუშებს. ყოველივე ეს, როგორც ახლა მომაგონდა, სისწორეს არ შეიცავს. ეს ადგილი რომ შევასწოროთ, საჭიროა მაცნობოთ, შესძლებდით თუ არა თქვენ მოგენახათ 1852 წელს კავკასიაში ნამსახურები ძველი მეომარი, ქვეითი ჯარის ოფიცერი, რომელიც მიპასუხებდა შემდეგ კითხვებზე:

1. იგზავნებოდნენ თუ არა ჯარისკაცები ციხიდან „სეკრეტში“?

2. თუ იგზავნებოდნენ, სად იდგნენ გუშაგები, რომლებიც სიმაგრეს უეცარი თავდასხმისაგან იცავდნენ?

3. როგორ ლებულობდნენ გუშაგები მსტოვართ და როგორ მიჰყავდათ ისინი უფროსებთან?

ქვეითი ჯარის ყველა კავკასიელმა ოფიცერმა

უნდა იცოდეს ეს, მეტადრე იმათ, ვინც 1852 წელს, ვოზდვიენსკის სიმაგრეში მყოფ კურინსკის პოლკში მსახურებდა. ცხადია, რაც უფრო დაწვრილებითი იქნება პასუხი, მით უკეთესი.

მაპატიეთ, რომ ასე გაწუხებთ. თუ დრო არა გაქვთ და თავი მოგაბეზრეთ, ნურაფერს გააკეთებთ. მე ისედაც დამნაშავეთ ვგრძნობ თავს თქვენს წინაშე და ყოველნაირად დავალებული ვარ თქვენგან.

თქვენს მეუღლეს, ნინო იოსების-ასულს, გადაეცით ჩემი გულითადი სიმპატია. რა კარგი იქნება, თუ მას ხანგრძლივი მშვიდობიანობის პირობებში აცხოვრებენ მშვენიერ სამშობლოში თქვენთან ერთად.

მე ზოგჯერ უკეთ-ვგრძნობ თავს, ზოგჯერ კი ისევ ავცდები გზას; ყოველ შემთხვევაში, სიცოცხლე აღსასრულს უახლოვდება და აღსასრული კი დასაწყისზე უკეთესია. იმედი მაქვს, რომ შემდგომი სიცოცხლე ამაზე უკეთესი იქნება.

ძმურად გკოცნით.

ლ. ტოლსტოი¹⁾.

ტოლსტოის თხოვნა ილია ნაკაშიძემ მისთვის ჩვეული სინდისიერებით, სიზუსტითა და სისწრაფით შეასრულა. მოთხრობისათვის საჭირო მრავალი ახალი ისტორიული და ფაქტიური მასალა შეაგროვა და გაუგზავნა მან თავის მეგობარს, რაზედაც ლევ ნიკო-

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „როგორ გავიცანი ტოლსტოი“. 1928 წ. სახელგამი: გვ. 11 — 12.

ლოზის-ძე, 1903 წლის 27 აპრილით დათარიღებულ ბარათში წერდა:

„საყვარელო ილია პეტრეს-ძე! გამოგზავნილი ცნობებისათვის დიდად გმადლობთ. გადაეცით ჩემი მადლობა თავაზიან შულგინსა და ესაძეს. ვუგზავნი მათ ჩემს ნაწერებს, თუმცა ძალიან მრცხვენია, რომ სხვა არაფრით შემოიძლია მათთვის მადლობის გადახდა.

„იასენკაში“¹⁾ კარგა ხანია ერთი ამანათია მოსული. უთუოდ, თქვენგან იქნება. ყოველ შემთხვევაში სთხოვეთ შულგინსა და ესაძეს, ნულარ გაირჯებიან ჩემთვის. „ჰაჯი-მურატზე“ მუშაობა შევაჩერე. საზოგადოთ, ეს მოთხრობა არ ღირს იმ შრომად, რომელსაც კეთილი ადამიანები ეწევიან მისთვის. ჩემს წიგნებს მოსკოვიდან გამოგზავნიან. ჩემს სახელსა და გვარს აქ დავაწერ..

ძმურად გკოცნით. მოკითხვა თქვენს მე-
ულლეს. ლ. ტოლსტოი.

1903 წ. 27 აპრილი“.²⁾

დროებით „შეჩერებული“ მუშაობა „ჰაჯი-მურატზე“ ტოლსტოიმ მალე ისევ განაგრძო და 1904 წ. დაამთავრა თავისი შესანიშნავი მოთხრობა, რომლის შექმნაში ესოდენ უანგარო და სიყვარულით საესკ დახმარება აღმოუჩინა მას, ი. ნაკაშიძემ.

1) „იასნაია პოლიანასთან“ უახლოესი საფოსტო განყ-ბა.

(შენიშვნა ი. ნ.).

2) ი. ნაკაშიძე — „როგორ გავიცანი ლ. ტოლსტოი“
გვ. 12 — 13.

მრავალფეროვანი იყო ამ დროს ილია ნაკაშიძის საზოგადოებრივ-კულტურული მოღვაწეობა საქართველოში. განსაკუთრებული ნაყოფიერებით მუშაობდა იგი, როგორც ქართული და რუსული პრესის, კერძოდ, გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ თანამშრომელი. ამ გაზეთის კორესპონდენტად გაემგზავრა ი. ნაკაშიძე 1905 წელს გურიაში, სადაც რევოლუციის ქარიშხალი ბობოქრობდა.

„1905 წლის დასაწყისში-წერს თავის მოგონებაში ნინო ნაკაშიძე-გურიაში მთავრობამ გაგზავნა ნამესტნიკის მოადგილე სულთან კრიმ-გირეი იმ მოძრაობის გამოსარკვევად, რომელმაც იქ იჩინა თავი. ხალხი გაიფიცა, არ დადიოდა არც პოლიციაში, არც სასამართლოში. მთავრობის დაწესებულებები დაცარიელდნენ და გაუქმდნენ. ქურდობა, დავიდარაბა და ჩივილი მოისპო. ხალხი თვითონ განაგებდა თავისი ცხოვრების საქმეებს. კრიმ-გირეის მოგზაურობის დროს „ცნობის ფურცელმა“ კორესპონდენტად გაგზავნა ილიკო, რომელმაც დაწვრილებით შეისწავლა ხალხის მოთხოვნები“.¹⁾

გურიაში სულთან კრიმ-გირეი თემიდან თემში, სოფლიდან სოფელში გადადიოდა, იწვევდა მოსახლეობის კრებებს, სადაც ხალხის წარმომადგენლები, დეპუტატები, აცნობდნენ მას თავიანთ მოთხოვნებს. ილია ნაკაშიძე, როგორც გაზეთის სპეციალური კორესპონდენტი, დაჰყვებოდა კრიმ-გირეის და „ცნო-

¹⁾ იხ. ნ. ნაკაშიძის შემოხსენებული „მოგონებები“.

ბის ფურცელში“ 1905 წ. 26 თებერვლიდან 13 მარტამდე თითქმის ყოველ ნომერში იბეჭდებოდა მისე კორესპონდენციები („გურიის ამბები“), რომლებიც წარმოადგენდნენ ბრწყინვალე საბრალმდებლო განაჩენს, მიმართულს მეფის რეჟიმით შექმნილი პოლიტიკური, სოციალური, ეროვნული ჩაგვრის და უსამართლობის წინააღმდეგ.

იმ მრავალფეროვან პოლიტიკურ და სოციალურ საკითხთა შორის, რომელთა დაუყოვნებლივ გადაჭრას მოითხოვდა მთავრობისაგან გურიის მშრომელი გლეხობა, ერთი უმთავრესთაგანი მიწის საკითხი იყო.

რას მოითხოვდა გურიის გლეხობა?

„ჩვენში დიდი სივიწროვეა. მიწისა-განუცხადებით სოფელ ბახვის გლეხებს სულთან კრიმ-გირეისათვის. გლეხებს სრულებით არა გვაქვს მიწა. სამაგიეროდ, რგი ბევრი აქვთ მეწამულეებს. მერე საიდან? ღმერთს ზომ არ ჩამოუგდია მათთვის ზევიდან? ჩვენ შიმშილი გვკლავს. მეწამულეებს კი სასიმილდე სავსე აქვთ ჩვენგან დამუშავებული და მოყვანილი სიმიდით. ამაზე მეტი უსამართლობა შეიძლება? ასეთ პირობებში ცხოვრება შეუძლებელია. მ უ შ ა ხ ა ლ ხ ი მ ო ვ ი თ - ხ ო ვ თ ს ა მ უ შ ა ო მ ი წ ა ს“-ო¹⁾.

ცნობილია, რომ გურიის გლეხობა მეფის მთავრობას მარტო სოციალური და ეკონომიური რასიათის მოთხოვნებს არ უყენებდა. იგი, ეროვნულ-კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილე-

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „გურიის ამბები“. „ცნობის ფურცელი“, 1905 წ., 26 თებერვალი.

ბასაც მოითხოვდა ხელისუფლებისაგან. ამის შესახებ ილია ნაკაშიძე „ცნობის ფურცლის“ 1905 წლის 6 მარტის ნომერში წერდა:

„სოფელ ჯვარცმის (ჩოხატაურის რაიონი) გლეხებმა მოითხოვეს: ყველა წოდება უნდა სწორი იყოს კანონის წინაშე, სწავლა-განათლება უნდა იყოს სავალდებულო, საყოველთაო და უფასო. ქართულ ენაზე უნდა ასწავლონ ყველა საგნები დაბალ და საშუალო სკოლებში. ქართული ენა, როგორც საგანი, უნდა ასწავლონ უნივერსიტეტში. თუ კაცს თავისი სამშობლო ენა არ უყვარს და არა აქვს, სხვებსაც ვერ შეიყვარებსო.“

— რუსეთში, 146 სხვადასხვა ერი ცხოვრობს, უთხრა ამაზე დეპუტატს კრიმ-გირეიმ და ყველამ რომ თავისი ენა მოითხოვოს სასწავლებლებში?

— ყველანი დაკმაყოფილებულნი უნდა იქნენო — უპასუხეს გურულებმა.

— რუსული ენა მხოლოდ სავალდებულო საგნად უნდა იქნეს შემოღებული ეროვნულ სასწავლებლებშიო — დაამთავრეს დეპუტატებმა.

მალე, მთავრობამ კრიმ-გირეის შეაწყვეტინა „მოგზაურობა“ გურიაში და ამასთან დაკავშირებით შეწყდა ილია ნაკაშიძის „გურიის ამბების“ ბეჭდვაც გაზეთ „ცნობის ფურცელში“.

ეს მოხდა მაშინ, როდესაც რევოლუცია აღმავლობის გზით მიდიოდა და სწვა. პოლიტიკურ და სოციალურ საკითხებთან ერთად, მიწის საკითხი ისევ რჩებოდა საზოგადოებრივი ინტერესის ცენტრში.

ამიტომ, ი. ნაკაშიძე ამ პერიოდის პუბლიცისტურ წერილებში ყურადღებას უმთავრესად მიწის საკითხზე ამახვილებდა.

1905 წლის 19 ივლისის „ცნობის ფურცელში“ („მკითხველის დღიურიდან“) იგი წერდა: „ამ სოფლის უკუღმართობა, ადამიანთა შორის უთანასწორობა — სხვების უფლების დარღვევის შედეგია. სიმდიდრე და სიღარიბე — აი უკიდურესი მოვლენანი ცხოვრების დღევანდელი სასტიკი წესწყობილებისა. ყველა სიმდიდრე ღარიბთა ხელითაა შექმნილი და ამ თავის ნაშრომში მათ წილი არ უღევთ.“

თუ რომელიმე ჩვენგანი იტყვის, მიწით სარგებლობის უფლება მე უნდა მეკუთვნოდეს და არა სხვასო, ამით იგი უარყოფს ადამიანთა შორის ბუნებრივ თანასწორობას. ამის შედეგად გაბატონდებიან მიწის მესაკუთრენი, უმიწაწყლონი კი მათ კარზე უნდა მიაღწენ და უმოწყალესად სთხოვონ: „ნება მოგვეცით თქვენს ადგილებში ვიმუშაოთ, ჩვენი ნაშრომის უდიდესი ნაწილი თქვენ მოგართვათ, უმცირესით კი საწყლად, პირუტყულად ვკვებოთ ჩვენი თავი და ჩვენი ცოლშვილი“.

ილია ნაკაშიძის ამ შეხედულებებში მიწის საკითხზე, ნათლად სჩანს გავლენა ჰერბერტ სპენსერის იდეებისა, რომელთა პოპულარიზაციისათვის მან მრავალი ფელეტონი მოათავსა „ცნობის ფურცელში“, ხოლო შემდეგ ინგლისურიდან ქართულ ენაზე თავისუფლად სთარგმნა და გამოსცა თვით სპენსერის წიგნი — „მიწით სარგებლობის უფლება“.

ამ წიგნში სპენსერი წერდა: „მიწის საკუთრება თანასწორუფლებიანობის, ადამიანთა შორის ძმობის წინააღმდეგია“-ო. ილია ნაკაშიძე იზიარებდა სპენსერის ამ დასკვნას და როგორც ადამიანთა შორის თანასწორობისა და ძმობის მოწინავე პროპაგანდისტი დაუღალავად იბრძოდა მემამულეთა კერძო საკუთრების გაუქმებისათვის.

ეს პროპაგანდა მან განსაკუთრებული ნაყოფიერებით გაშალა 1905 წლის შემოდგომიდან, როდესაც, სახალხო მოძრაობაში უშუალო მონაწილეობის მიღების მიზნით გადასახლდა რევოლუციურ გურიაში, რომლის შესახებ ლევ ტოლსტოი აღტაცებით წერდა მას: „არა მარტო მე, არამედ მრავალი ხალხი შეჭხარის მათ (გურულებს—ვ. ზ.) და მზად არიან, რითაც შესაძლებელი და საჭიროა დაეხმარონ; ჩვენ ყველანი დარწმუნებულნიც ვართ, რაკი ასეთი დიადი საქმე დაიწყეს და ბევრი რამ გააკეთეს ამ საქმისათვის, ისინი ხელს აღარ აიღებენ ამაზე, ისევ ამ გზას გაჰყვებიან და ხალხს მაგალითს უჩვენებენ“-ო.

ილია ნაკაშიძე ხშირად იმეორებდა: „ადამიანის სულიერ ნაკლსა და სიმახინჯეს უნდა ვებრძოდეთ, მაგრამ თვით ადამიანი უნდა გვიყვარდეს“-ო.

ამ სიტყვებში ნათლად მოსჩანს ჩვენი სახელოვანი მოღვაწის შესანიშნავი პროფილი, რომელშიაც ორგანულად იყო შერწყმული კაცთმოყვარე ჰუმანისტისა და ბოროტების დასათრგუნავად ამხედრებული მკაცრი მებრძოლის მაღალი თვისებები.

ისტორიული სიმართლეს ელემენტარული გრძნობა მოითხოვს ვალიაროთ, რომ ილია ნაკაშიძე არასდროს არ ყოფილა სუსტი, ანემური კვиеტიზმისა და „ბოროტებისათვის წინააღმდეგობის გაუწევლობის“ ფილოსოფიის ბრმა მიმდევარი. ადამიანთა პირად და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, იგი ყოველთვის აქტიუობისა და მოქმედების მომხრე იყო. სიტყვითა და ქალმით, აგიტაციისა და პროპაგანდის ყველა საშუალებით, თავისი შეგნებული ცხოვრების გარიჟრაჟიდანვე, ი. ნაკაშიძე თავგამეტებით, მისაბაძი გამბედაობითა და შეუპოვრობით იბრძოდა ბოროტებით სავსე ძველი საზოგადოებრივი ურთიერთობის დანგრევისა და ადამიანთა თავისუფალი შრომის სამეფოს დამკვიდრებისათვის.

ამ მაღალ მისწრაფებათა განხორციელების იმედით შეეგება იგი 1905 წლის რევოლუციას და პრაქტიკულად ჩაება დიდი სახალხო მოძრაობის მიერ შობილი ღოზუნგების განხორციელებაში, მაგრამ მწარე სინამდვილემ მალე მის ოცნებას ფრთები შეაჭრა. 1905 წლის რევოლუცია რუსეთსა და საქართველოში დროებით დამარცხდა. დამარცხდა გურიის სახალხო მოძრაობაც და დაიწყო ეკზეკუციების ხანა. მეფის დამსჯელი რაზმები, პოლკოვნიკ ტოლმაჩევისა და სხვათა მეთაურობით, ცეცხლითა და მახვილით უსწორდებოდნენ გურიის რევოლუციურ მოძრაობას. რეპრესიას ვერ გადაურჩა ილია ნაკაშიძეც და როგორც „ბუნტარი“ იგი ტოლმაჩევმა ოჯახითურთ გადაასახლა გურიიდან.

სამშობლო კუთხიდან გაძევებულმა ილია ნაკაშიძემ ისევ თბილისის მოაშურა და მოღვაწეობის საზოგადო-

ებრივ-პუბლიცისტურ სარბიულს დაუბრუნდა. მაშინდელ პერიოდულ პრესაში იგი დაუზოგავად ამთარახებდა და ებრძოდა პუბლიცისტის მახვილი თვალით შენიშნულ საზოგადოებრივ ნაკლსა და ბოროტებას. მდიდარი და მრავალფეროვანი იყო ილია ნაკაშიძის მიერ იმ პერიოდის ქართულ და რუსულ ჟურნალ-გაზეთებში მოთავსებული წერილების თემატიკა, მაგრამ მისი კალამი უფრო ხშირად ბავშვის სწავლა-აღზრდის პრობლემებს, პედაგოგიკის საკითხებს უბრუნდებოდა.

როგორც ნაწილობრივ განმანათლებელსა და რაციონალისტს, ილია ნაკაშიძეს სწამდა ადამიანის გონებრივი განათლების ყოვლისშემძლეობა სოციალური სამართლიანობისა და ადამიანთა შორის ბედნიერების დამყარების საქმეში.

„ცოდნა უნათებს, ცოდნა უკაფავს გზას ადამიანს და ამიტომ, ყველაზე მალა ადამიანის აზრს ვაყენებ“-ო, ამბობდა იგი.

ვინაიდან ცოდნის პირველი და მთავარი სამკედლო სკოლა იყო და არის, ამიტომ ნაკაშიძე ჟურნალ „განათლებელი“, „სვობოდნო ეოსპიტანი ეში“, „რუსკაია სკოლაში“, გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ და სხვა ქართულ და რუსულ ჟურნალ-გაზეთებში საქმის ცოდნითა და გაბედულად აკრიტიკებდა მეფისდროინდელი სკოლის იმ მახინჯ მხარეებს, რომლებიც ხელს უშლიდნენ მოზარდი თაობის შეიარაღებას ქვეყნისათვის საჭირო და სასარგებლო ცოდნით.

ილია ნაკაშიძეს მეფისდროინდელი სკოლა მიაჩნდ.

„ბავშვთა დაღუპვის უმთავრეს მიზეზად“, ხელის შემწყობად „ბავშვებში სულის ჩაკვლისა“¹⁾.

„თანამედროვე სკოლა — ამბობდა იგი — ბავშვებს ანიჭებს უფლებას სხეულის ბედნიერებისათვის, მაშინ, როდესაც აღზრდა-განათლების მიზანს, მოწათვის, ადამიანის სული, ამ სულის შინაგანი ძალების განვითარება წარმოადგენს“-ო.“

როგორ უნდა იქნეს მიღწეული ეს მიზანი? როგორ უნდა განავითაროს სკოლამ ადამიანის სული, ამ სულის შინაგანი ძალები?

ამისათვის საჭიროა გამოვარკვეოთ „კანონი, რომელიც საფუძვლად უდევს ადამიანის ბუნებას და ვიმოქმედოთ შესაბამისად ამ კანონისა“-ო, ამბობდა ილია ნაკაშიძე.

არსებობს თუ არა ეს კანონი და რაში გამოიხატება იგი?

ადამიანის სულიერი აღზრდის ძირითადი კანონია, ნაკაშიძის შეხედულებით, ადამიანის სიყვარული ადამიანისადმი, ყოველივე სულიერისა და არა სულიერისადმი. ნაკაშიძის აზრით, ყოველივე არსებულის სუბსტრაქტი, სიცოცხლის აზრი და ძირითადი მიზანია სიყვარული, ეს „უმალღესი ცოდნა, რომელიც ჩვენ გვზრდის და გვამალღებს სულიერად“²⁾.

1) ი. ნაკაშიძე — „ბავშვების დაღუპვის მიზეზნი“, ჟურ. „განათლება“, 1916 წ. მარტი.

2) ი. ნაკაშიძე — „ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა კრებაზე“. ჟურ. „განათლება“, 1913 წ. სექტემბერი.

3) И. Н а к а ш и д з е — „Любовь, как высшее знание“. Жур. „Свободное Воспитание“, № 1, № 2, 1909 — 1910 г.

რუსსოს მსგავსად ნაკაშიძეს სწამდა, რომ ბავშვია ის იდეალი, რომელშიაც სიმართლე, სიკეთე და სილამაზე ჰარმონიულად არიან შერწყმულნი. ამიტომ — ამბობდა იგი — ადამიანი მხოლოდ ბავშვობის ასაკში განიცდის ნამდვილს, შეურყენელსა და უანგარო სიყვარულს ყველაფრისადმი, რაც მას გარს არტყია. ნაკაშიძის შეხედულებით სიყვარულის ამ გრძნობის შემდგომ განვითარებას უნდა ისახავდეს მიზნად ადამიანის აღზრდა და განათლება. ნაკაშიძის კონცეფციით, ადამიანისათვის სასარგებლო, ჰემმარიტი ცოდნა იგია, რომელიც სიყვარულის სხივით არის გაშუქებული. ამიტომ — ფიქრობდა იგი — ბავშვის ფონებრივი აღზრდა ორგანულად, განუყრელად დაკავშირებული უნდა იყოს მის ზნეობრივ აღზრდასთან, რაც „ადამიანს ჰქმნის შეგნებულ, გონიერად მოაზროვნე არსებად და მის სულიერ ცხოვრებას ავსებს მდიდარი შინაარსით“ —ო.¹⁾

ილია ნაკაშიძის აზრით ყოველგვარ ღირებულებას მოკლებული, ფასდაკარგულია ის ცოდნა, მეცნიერება, რომელიც სიყვარულის ცეცხლით არ არის გამთბარი, რომელსაც შინაგანი ზნეობრივი კრიტერიუმი არ გააჩნია და ადამიანის სულიერი ამაღლების, მისი ბედნიერების დიად ამოცანას არ ემსახურება.

„მეცნიერება თავისთავად, მეცნიერება-მეცნიერებისათვის, მეცნიერება მოკლებული შინაგან სულიერ კრიტერიუმს, მოვლენათა იმ ზნეობრივ, შეგნებულ შეფასებას, რომლითაც შეიარაღებული უნდა იყოს ყველა ადამიანი, რათა შეეძლოს გონივრულად ცხოვ-

¹⁾ ი ქ ვ ე.

რება-ასეთი მეცნიერება ბოლოსდაბოლოს დამარცხდება“-ო, — ამბობდა იგი.¹⁾

რატომ უნდა დამარცხებულიყო ასეთი მეცნიერება? იმიტომ, განმარტავს ილია ნაკაშიძე, რომ „მეფის სკოლა ზრდის ადამიანებს, რომლებმაც ცხოვრებაში გამოსვლის შემდეგ არ იციან, როგორ მოიქცნენ და რას მოახმარონ თავიანთი გონებრივი ბაგაჟი“-ო.

სულ სხვაა სიყვარულის გრძნობაზე დაფუძნებული ცოდნა. იგი — ი. ნაკაშიძის შეხედულებით — „ადამიანში აღვიძებს და ზრდის გულისხმიერებას ტანჯული ძმა-ადამიანის მიმართ, იგი შეგვაგნებინებს ჩვენს პასუხისმგებლობას ბედის მიერ განწირულ ღარიბთა წინაშე. სიყვარულით შეძენილი ცოდნა გვაიძულებს დავფიქრდეთ ადამიანთა სიღარიბისა და უმეცრების მიზეზებზე, მოვძებნოთ იგი ადამიანთა ეგოიზმში“-ო.

სიყვარულზე აგებული ცოდნა, ნაკაშიძის გაგებით, საფუძველს აცლის და ანადგურებს ეგოისტურ გრძნობას, რომელიც მისი სიტყვებით „ვიწრო გონებრივი ჰორიზონტით შეზღუდული, ბურჟუაზიული ადამიანის თვისებას შეადგენს“.

ცხადია, რომ ადამიანთა აღზრდისა და განათლების საქმის დაფუძნება სიყვარულზე სხვადასხვა „დირექტივების“, „ინტსრუქციების“, „ცირკულარების“ საშუალებით არ შეიძლება.

სწორედ ამის გამო ამბობდა ი. ნაკაშიძე, რომ „სიყვარული ქადაგებისა და მშრალი მორალის მიზანი კი არ არის, არამედ ადამიანის სულის პოეზიის დაუშრეტელი წყაროა“-ო.

¹⁾ ი ქ ვ ბ.

„როცა ჩვენს ცხოვრებაში დადგება ხოლმე წუთი ცხოველი, ცოცხლად მომქმედი სიყვარულისა — წერდა იგი თავის შვილს ერთ კერძო ბარათში — ჩვენ ყოველთვის ვგრძნობთ, რომ ეს სიყვარული ყოველნაირ ეგოისტურ ანგარიშზე მაღლა დგას: როგორც ვარდს არ შეუძლია არ გამოსცეს სურნელება, მდინარეს არ შეუძლია არ იდინოს, საითქენაც მისი ტალღები მიისწრაფვის, ხეხილის ნაყოფს არ შეუძლია არ დამწიფდეს, როცა მას მზის შუქი ათბობს, ისე ჩვენს გულსაც არ შეუძლია არ გამოსცეს სიყვარული და გრძნობა საქმედ არ აქციოს, როცა მის სიღრმეში სიყვარული ცოცხლად სჩქეფს.

სიყვარული არის გრძნობა თავისუფალი, გრძნობა წმინდა, როგორც ვარდის სურნელება, როგორც ნაკადულის ნათელი ჩქეფი, როგორც მწიფე, მკვირვალე ნაყოფი, გრძნობა თავგანწირული, გრძნობა ანგარიშის შავბნელ აჩრდილისაგან თავისუფალი“.

ნაკაშიძის შეხედულებით, სიყვარულის ეს გრძნობა უნდა ამოძრავებდეს ყველა მასწავლებელს, რომელსაც მოზარდი თაობის აღზრდის პასუხსაგები ამოცანა აქვს დაკისრებული.

„მასწავლებელი, რომელიც ცივად და აღუტკინებლად გადასცემს ბავშვებს ცნობებს ცოდნის სხვადასხვა დარგიდან, იგივე ცივი და ვნებისაგან დაცლილი ბუნებაა, მზის ცხოველმყოფელ შუქს მოკლებული“-ო, ამბობდა იგი.

ძველი, რევოლუციამდელი სკოლა, რომელიც მოზარდი თაობის სულიერ დამახინჯებას ისახავდა მიზნად, ცხადია, ვერ გახდებოდა აღზრდისა და განათლების იმ პრინციპების გამტარებელი, რომელსაც ნაკაშიძე ქადაგებდა.

ამიტომ, იგი მაშინდელ ქართულსა და რუსულ პრესაში გაბედულად აყენებდა საკითხს სასკოლო რეფორმის შესახებ და მოწინავე, დემოკრატიული იდეების პოზიციებიდან მკვეთრად აკრიტიკებდა ძველ სკოლას, აღზრდისა და განათლების ძველ სისტემებს.

ი. ნაკაშიძე ქართული პედაგოგიური აზროვნების ისტორიაში შედის, როგორც თავისუფალი აღზრდის პრინციპების მქადაგებელი, პროპაგანდისტი.¹⁾

1) ცნობილია, რომ ბავშვის თავისუფალი აღზრდის იდეის უდიდესი წარმომადგენლები — რუსთა და ტოლსტოი იყვნენ. ი. ნაკაშიძე თუმცა იზიარებდა ამ ორი დიდი ადამიანის პედაგოგიურ შეხედულებებს, მაგრამ იგი ამ შეხედულებათა უბრალო ეპიგონი და ბრმა მიმდევარი არასოდეს ყოფილა.

ბავშვის თავისუფალი აღზრდის იდეა ი. ნაკაშიძის საზოგადოებრივ-ეთიკური იდეალების, ადამიანის უფლებისა და დანიშნულების შესახებ მის ღმირ შემუშავებული კონცეფციის ორგანულ ნაწილს შეადგენდა.

ამასთანავე, ჩვენ წინასწარ უნდა შევნიშნოთ, რომ ი. ნაკაშიძის პედაგოგიურ შეხედულებებს ჰქონდათ ყველა ის ნაკლი, რომელიც საერთოდ „თავისუფალი აღზრდის“ მოძღვრებას ახასიათებდა (ბავშვის ბუნების იდეალიზაცია, პედოცენტრიზმი, დისციპლინისა და ნიშნების უარყოფა, მასწავლებლის როლის დაქვეითება და სხვა) მაგრამ, საკითხს თუ განვიხილავთ ისტორიული თვალსაზრისით, ჩვენთვის ნათელი გახდება პროგრესიუ-

უურნალ „სვობოდნო ევოსპიტანიეში“ და „განათლებაში“ მოთავსებულ თითქმის ყველა პედაგოგიურ წერილში აშუქებდა ი. ნაკაშიძე ამ საკითხს, მაგრამ, ამასთან ერთად მას უძღვნა რუსულ ენაზე დაწერილი სპეციალური ნარკვევიც („Мысли о свободном воспитании“)¹

ამ ნარკვევში, რომელიც შეიცავს ი. ნაკაშიძის პედაგოგიური კონცეფციის ძირითად მომენტებს, იგი წერდა: „ცოდნისადმი სიყვარულის ერთად-ერთ წყაროს ამათუიშ საგნის თავისუფალი არჩევანი შეადგენს. სადაც იძულება მოქმედებს, იქ გამოორიცხულია თავისუფალი არჩევანი, თავისუფალი შემოქმედებისა და გონიერი, გულწრფელი სიყვარულის ეს ერთად ერთი წყარო“-ო.

სკოლამ რომ ისეთი თაობა აღზარდოს, რომელსაც „შეეძლოს არა მარტო მათემატიკური ამოცანების შესანიშნავად ამოხსნა, არამედ ჰქონდეს ნათელი წარმოდგენა ადამიანის ცხოვრების უმთავრეს დანიშნულებაზე“, ²) ამიტომ, ნაკაშიძის აზრით, საჭიროა ბავშვს „ვასწავლოთ ის, რისკენაც მას გული მიუ-

ლი როლი მოწაფეთა თავისუფალი შემოქმედებისა და აქტივობის პრინციპზე აგებული ამ მოძღვრებისა, რომელიც წარმოადგენდა მძლავრ პროტესტს მიმართულს მეფისდროინდელი სკოლის დოგმატიზმისა და სკოლასტიკურობის წინააღმდეგ. ვ. ზ.

¹) И. Накашидзе — „Мысли о свободном воспитании“. Журн. „Свободное Воспитание“, № 6, 1911 — 1912 г.

²) ი. ნაკაშიძე — „ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა კრებაზე“. ურ. „განათლება“, 1913 წ. სექტემბერი.

წევს“¹⁾ რადგან „ცოცხალი, ცხოვრების მანათობელთა ცოდნა მხოლოდ ის არის, რომლის შეთვისებაში გული ურევია, რომელიც გულს სწყურია“-ო.“)

ყაზარმულ დისციპლინასა და სწავლების მკვდარ, დოგმატურ პრინციპებზე დამყარებულ მეფისდროინდელ სკოლაში თავისუფალი აღზრდის დანერგვის შესახებ ლაპარაკიც ზედმეტი იყო: თავისუფალი აღზრდის იდეის განხორციელებისათვის; ი. ნაკაშიძის აზრით, უნდა შექმნილიყო ახალი სკოლა „სადაც აღმზრდელები ამხანაგურ დამოკიდებულებაში იქნებიან აღსაზრდელებთან და ამჟამად არსებული უფროს-უმცროსობის ნაცვლად, შემოდებული იქნება სრული თანასწორობა და მოწაფეთა მიერ სასწავლო საგნების თავისუფალი არჩევანი“-ო.

ცხადია, ეს განცხადება ნიშნავდა ჯოხის გადალუნვას პედაგოგიურად მიუღებელ მეორე უკიდურესობისაკენ, რომლის გამართლება ისტორიული თვალსაზრისით შეიძლება მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც იგი მიზნად ისახავდა ბრძოლას ძველი, ჩეაქციული პედაგოგიური პრინციპების წინააღმდეგ.

ამრიგად, ბავშვის მისწრაფება ცოდნისადმი, მისი გულმოდგინება, ნაკაშიძის აზრით დამოკიდებული ყოფილა მხოლოდ ერთი ფსიქოლოგიური პირობისაგან-სასწავლო საგნებისადმი სიყვარულისაგან. როდესაც ეს პირობა გამორიცხულია, ბავშვი, მისი შეხედულებ-

¹⁾ И. Накашидзе — „Тайна счастья“. Жур. „Свободное Воспитание“, № 6, 1913 — 1914 г.

²⁾ ი. ნაკაშიძე — „სიცოცხლის ეგზემენი“, ურ. „მანათობა“, 1911 წ. დეკემბერი.

ბით, ეძლევა სიზარმაცეს, რომელიც „სხვა არაფერია, თუ არა უძრავი მდგომარეობა დაუქმყოფილებელი სულისა, რომელმაც ცხოვრებაში ვერ ჰპოვა მისთვის საყვარელი საქმე“-ო¹⁾.

„დაუქმყოფილებელი სულის უძრავი მდგომარეობიდან“ გამოყვანისა და შემოქმედებითი აზრის გაღვიძებისათვის, ი. ნაკაშიძის შეხედულებით, აუცილებელია ხელის შეწყობა მოსწავლის თვითმოქმედებისათვის, მისი ჩაბმა „ცოცხალ რკვევა-ბაასში“, რადგან „თავისუფალი, ცოცხალი რკვევა-ბაასი მოწაფესა და მასწავლებელს შორის, პროგრამის მკვდარი განკარგულების გარეშე, ბავშვს მუდამ მღვიძარე ცნობისმოყვარეობის ცოცხალ მასალას აძლევს, რითაც მას უფრო განაცხოველებს, სიმტკიცეს და ზრდა-განვითარების უნარს ანიჭებს“-ო.²⁾

თავისუფალი აღზრდის პირობებში, ი. ნაკაშიძის რწმენით, საჭირო აღარ უნდა ყოფილიყო მოსწავლეთა ცოდნის შეფასების ის ძველი წესები, რომლებიც მისი სიტყვით. „სასაცილო და სამწუხარო მოვლენას“³⁾ წარმოადგენდნენ, ხოლო ჯოხის დისციპლინა, რომელიც „აღრჩობს ადამიანის სულის ნათელსა და სუფთა ნაკადს“,⁴⁾ უნდა შეეცვალა მოვალეობის მა-

¹⁾ И. Накашидзе — „Лень“. Журн. „Свободное Воспитание“. № 2, 1912 — 1913 г.

²⁾ ი. ნაკაშიძე — „ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა კრებაზე“, ჟურ. „განათლება“, 1913 წ. სექტემბერი.

³⁾ ი. ნაკაშიძე — „ქართული გიმნაზიები“, გაზ. „სახალხო გაზეთი“, 1910 წ. 19 სექტემბერი.

⁴⁾ И. Накашидзе — „Мысли о свободном воспитании“. Журнал „Свободное Воспитание“, № 6, 1911—1912 г.

დალ შეგნებას, დაკისრებული საქმის შესრულებისათვის პასუხისმგებლობის ნათელ გრძნობას.

მოზარდ თაობაში ამ შეგნებისა და გრძნობის დამწერგავი, ნაკაშიძის აზრით, უპირველეს ყოვლისა არის მასწავლებელი, ის ადამიანი, რომელიც უნაგარო სიყვარულის ძლიერი გრძნობით უნდა იყოს დაკავშირებული ბავშვებთან.

მოსიყვარულე მასწავლებელს ბავშვებიც მხურვალე და სპეტაკი სიყვარულის გრძნობით უპასუხებენ, ხოლო მასწავლებლისადმი სიყვარულის გრძნობამ უნდა გაუღვიძოს მათ სიყვარული ცოდნისადმი, რადგან, — ამბობდა ი. ნაკაშიძე — „ცოდნისადმი სიყვარული მჭიდროთ და მტკიცედ არის დაკავშირებული მასწავლებლისადმი სიყვარულთან“-ო.

მაგრამ, მასწავლებელმა რომ მოსწავლეებთან ამგვარი სიყვარულის ძაფის გაბმა მოახერხოს, ამიტომ, ი. ნაკაშიძის აზრით, საჭიროა აღმზარდელი შეიარაღდეს ბავშვებისადმი მიდგომის იმ სწორი მეთოდით, რომლის თანახმად „ბავშვთან უნდა მივიდეთ ისე, როგორც მასთან მიდის მისი ტოლი და ამხანაგი“.¹⁾

ამის უნარი, ირწმუნებოდა ი. ნაკაშიძე, მოზარდილ ადამიანს მუდამ გააჩნია, რადგან მასში, თურმე, სიყვარულამდე „ღვივის ბავშვური გულუბრყვილობისა და სისპეტაკის ნაპერწკალი“.²⁾

¹⁾ И. Накашидзе — „Тайна счастья“. Журнал „Свободное Воспитание“, № 6, 1913 — 1914 г.

²⁾ И. Накашидзе — „Наш добрый гений“. Журн. „Свободное Воспитание“, № 8, 1915. — 1916 г.

ბავშვის აღმზრდელი მარტო სკოლა არ არის. როდესაც საკითხი ეხება ახალთაობის სულიერ წრთვნას, შეუძლებელია ანგარიში არ გაეწიოს ისეთ ძლიერ სოციალურ ფაქტორს, როგორიცაა ოჯახი.

ი. ნაკაშიძეს კარგად ჰქონდა გათვალისწინებული ოჯახის როლი და მნიშვნელობა მოზარდი თაობის გონებრივი და ზნეობრივი აღზრდის საქმეში და ამიტომ მოითხოვდა მისგან „ეზრუნა სკოლის ცუდი გავლენის შესუსტებაზე“, მაგრამ, როდესაც დარწმუნდა ამ ოცნების განუხორციელებლობაში, მან ნაღვლითა და გულისტკივილით შენიშნა, რომ: „სკოლის ცივ და სასტიკ რუტინას ღრმა ორგანული კავშირი აქვს აწინდელი ოჯახის ცივსა და მძაფრ განწყობილებასთან და ჩვენც, არა თუ არ ვზრუნავთ შევასუსტოთ სკოლების ცუდი გავლენა ჩვენს ბავშვებზე, არამედ პირიქით, ზელს ვუწყობთ სკოლას, რომ ბავშვში ჩაჰკლას მისი სული“-ო.¹⁾

ოჯახი რომ ბავშვის სულიერი და ზნეობრივი აღზრდის ჯანსაღი ფაქტორი გამხდარიყო, ამიტომ, ი. ნაკაშიძის აზრით, საჭირო იყო მისი ვიწრო ეგოისტური ნაჭუჭის დამსხვრევა და ადამიანთა კერძო ინტერესების დაძლევა მაღალი საზოგადოებრივი ინტერესებითა და შეგნებით.

„თვითმოქმედებასა და ურთიერთის დახმარებას რომ მოკლებულნი ვართ, ეს არის ძირითადი

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „ბავშვების დალუპვის მიზეზნი“. ურ. „განათლება“, 1916 წ. მარტი.

ბოროტება, რომელსაც დიდი ზარალი მოაქვს ჩვენი საზოგადოებისათვის“-ო, წერდა ი. ნაკაშიძე.¹⁾

ამ „ძირითადი ბოროტების“ აღმოფხვრის, ოჯახის ვიწრო ეგოისტური მისწრაფებების ფართო საზოგადოებრივი ინტერესებით შეცვლის ერთერთ პირობად ი. ნაკაშიძეს მიაჩნდა პედაგოგიური განათლება და თვითაღზრდა მშობლებისა, რომლებიც მხოლოდ მაშინ შესძლებენ „შეუერთონ სათნოებას ბავშვები, როდესაც თითონ მჭიდროდ მოეჭიდებიან მას“-ო.²⁾

მშობელთა პედაგოგიური განათლება და თვითაღზრდა ი. ნაკაშიძისათვის მარტო თეორიული მსჯელობის საგანს არ შეადგენდა. იგი ყოველ ღონეს ხმარობდა ამ იდეის პრაქტიკულად განხორციელებისათვის და დიდის ალტაცებით ეგებებოდა და უშუალო მონაწილეობით მხარს უჭერდა ამ მიმართულებით გადადგმულ ყოველ საქმიან ნაბიჯს.

„ბოლოს დროს, აქა-იქ ჩვენშიაც თავს იჩენს მშობელთა თაოსნობა თვითაღზრდის მიზნით და, როგორც ამის ბუნებრივ შედეგს, ბუნებრივსა და გონივრულს აღზრდასაც მისდევენ. იმართება მშობელთა და აღმზრდელთა კლუბები, რაც, ცხოვრების ფრიალ საჭირო მოთხოვნილებას შეადგენს“-ო აღნიშნავდა იგი და მოწოდებით მიმართავდა მკითხველს: „დავეხმაროთ ამ საქმეს ყველა, ვისაც რითიმე შეგვიძლია“-ო.³⁾

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „მშობელთა ერთობა“. ეურ. „განათლება“, 1916 წ. სექტემბერი.

²⁾ ი. ნაკაშიძე — „მშობელთა ერთობა“, ეურ. „განათლება“, 1916 წ., სექტემბერი.

³⁾ იქვე.

პირველი, პრაქტიკული, უშუალო მონაწილე და დამხმარე ამ საქმისა, თვით ი. ნაკაშიძე იყო. იგი, მისთვის ჩვეული ენერგიითა და ენტუზიაზმით ჩაება მოსწავლეთა მშობლების, პედაგოგიურ განათლებაში: კითხულობდა მათთვის ლექციებს, აწყობდა საუბრებს მეცნიერების სხვადასხვა დარგიდან, აცნობდა მათ გამოჩენილ პედაგოგთა შეხედულებებს ბავშვის აღზრდისა და განათლების საკითხებზე და სხ.

ასეთია, ზოგადად, ი. ნაკაშიძის თეორიული პედაგოგიური შეხედულებანი და პრაქტიკული მოღვაწეობა, რომლის სრულ სურათს ვერ მივიღებთ გარეშე იმისა, თუ მოკლედ მაინც არ დავახასიათოთ ის როლი და ადგილი, რომელიც, მისი აზრით, ადამიანის აღზრდაში ბუნებას აქვს მიკუთვნებული.

„ბუნება სკოლაა ადამიანისათვის: იგი უღვიძებს. უწრთვნის და თავისი ფორმით უმოსავს ადამიანს მის ბუნებითს ნიჭიერებას... ბუნება, როგორც ჰაერი, ჩუმად, აუჩქარებლად ჰკვებავს ადამიანის სულსა და, თვით ადამიანისათვის უჩინარ-შეუტყობინებლად, თავის დაღს ასვამს ყოველ მის სიტყვას, ყოველ მის მოქმედებას, ყოველ მის გულისპასუხსა და სულის მისწრაფებას“-ო — წერდა ახალგაზრდა ილია ნაკაშიძე ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებისადმი მიძღვნილ შესანიშნავ ნარკვევში.¹⁾ იმავე აზრს იმეორებდა და ასახულებდა იგი უფრო გვიან, როდესაც უკვე თმაშევერცხილი, ბავშვის აღზრდის ურთულესი პრობლემების გარკვევას ცდილობდა:

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „ვაჟა-ფშაველას პოეზია“. უფრ. კვლ., 1896 წ., № 45, გვ. 808.

ბავშვისა და ბუნების იდეალიზაციით გატაცებული ილია ნაკაშიძის შეხედულებით, ადამიანში მოკალათებული ყოველგვარი ბოროტების სათავე სხვა მიზეზებთან ერთად ბუ რ ე უ ა ზ ი უ ლ ქ ა ლ ა ქ უ რ ც ხ ო ვ რ ე ბ ა შ ი მარხია. რუსსოს, ტოლსტოისა და ჰენრი თოროს მსგავსად, იგი ანტიურბანისტი და სოფლის იდილიური ცხოვრების მეხოტბე იყო.

„ქალაქელი ადამიანის წონასწორობას მოკლებული სულიერი სამყარო არის ის ნიადაგი, რომელიც წარმოშობს ცხოვრების მრავალ დრამას“-ო, წერდა ი. ნაკაშიძე ერთ გამოუქვეყნებელ წერილში.¹⁾

„სოფლელი ბავშვები — ბუნების წიაღში მონავარდე თავისუფალი ჩიტები არიან, ქალაქელი ბავშვები კი, გალიაში დამწყვდეულნი და, რამდენი შაქარიც არ უნდა აქამოთ, მათი გალობა ყოველთვის სევდანარევი იქნება“-ო, განაგრძობდა იგი იმავე აზრის დასაბუთებას სხვა წერილში.²⁾

ბურჟუაზიული ქალაქური ცხოვრების სიმახინჯენი წარმოშობენ, ი. ნაკაშიძის აზრით, მოზარდი თაობის სქესობრივი ცხოვრების მოუწესრიგებლობას, მის ანარქიას. იგი ამბობდა, რომ ქალაქის ჰაერი მოწამლულია ადამიანის მღაბალი ინსტინქტების გამღიზიანებელი ნარკოზით, რომლის ნეიტრალიზებისათვის საჭიროა ახალთაობაში გავაძლიეროთ დაუცხრო-

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „აღზრდა და სქესობრივი საკითხი“ (დაუბეჭდ. წერილი).

²⁾ ი. ნაკაშიძე — „სოფლელი და ქალაქელი ბავშვები“ (დაუბეჭდ. წერილი).

მელი მისწრაფება მაღალი სულიერი ინტერესებისადმი, ხოლო თავისუფალი სკოლა და დემოკრატიული სულით გაქცენილი ოჯახი ვაქციოთ იმ ზნეობრივ ცენტრად, რომელიც ბავშვს გამობრძმედს ყოველგვარ ცთუნებათა დასაძლევად.

ი. ნაკაშიძეს სჯეროდა, რომ ინტელიგენტური შრომის ქალაქელ ადამიანთა ცხოვრების სიმახინჯენი ფიზიკური გარჯის უგულვებელყოფისაგან მომდინარეობდნენ. ცალმხრივი გონებრივი ცხოვრება, ამბობდა იგი, შეუძლებელს ხდის ადამიანის ფიზიკურ განვითარებას, მისი კუნთების ყოველდღიურ ვარჯიშს, რაც ხელს უწყობს სქესობრივი ვნების გაძლიერებას.

ამიტომ, ილია ნაკაშიძის აზრით, თუ გვსურს, რომ სულიერად და ფიზიკურად ჰარმონიულად განვითარებული ადამიანი მივიღოთ, საჭიროა სკოლების გახსნა „ბუნების ცხოველმყოფელ კალთაში“.

„სკოლა, რომელიც დღეს ხალხის ოფლით ცოცხლობს — ხალხს უნდა დაუბრუნდეს; უნდა გაიხსნას სოფლად ყველა წოდებათათვის განუჩევლად სამეურნეო და სახელოსნო სკოლები, რომელნიც პრაქტიკულ და საზოგადო ცოდნას მიაწვდიან მოწაფეებს. მხოლოდ სამეურნეო და სახელოსნო სკოლა სოფლად, ბუნების ცხოველმყოფელ კალთაში აღზრდის ისეთ ადამიანს, რომელიც თავისუფალ პრაქტიკულ უნარს გამოიჩენს ცხოვრებაში“-ო, ამბობდა იგი.¹⁾

1) ი. ნაკაშიძე — „ქართული გიმნაზიები“, გაზ. „სახალხო გაზეთი“, 1910 წ. 19 სექტემბერი.

ამ სკოლებში, ი. ნაკაშიძის შეხედულებით, მოსწავლეებს უნდა მიეღოთ არა მარტო გონებრივი განათლება, არამედ შეჩვეოდნენ ფიზიკურ შრომასაც, რაც მათ დაახლოვებდა და კიდევ უფრო შეაყვარებდა ბუნებას და თანაც ხელს შეუწყობდა თითოეული მათგანის ყოველმხრივსა და ჰარმონიულ განვითარებას.

ილია ნაკაშიძე ისე იყო გატაცებული „ბუნების კალთაში მომქმედი“ თავისუფალი სკოლის იდეით, რომ, როდესაც ერთ-ერთმა ქართველმა საზოგადო მოღვაწემ, ექიმმა - ღამბაშიძემ პატარა-ცემში მოაწყო ბავშვთა საზაფხულო სკოლა-სანატორიუმი, იგი ახალგაზრდული ენთუზიზმით და რომანტიკული გატაცებით ჩაება ამ საინტერესო დაწესებულების მუშაობაში.

„ზაფხულობით ი. ნაკაშიძე ეხმარებოდა ექიმ ვ. ღამბაშიძეს, ამ უკანასკნელის მიერ მოწყობილ პატარა-ცემის სანატორიუმში. იგი ბავშვთა გართობას და ექსკურსიებს ხელმძღვანელობდა. საღამოს, ბავშვებს რომ დააწვენდნენ, ილია მათთვის უკრავდა ნანასავით ტკბილ სალამურს და მხოლოდ ჩაძინების შემდეგ სტოვებდა მათ მარტო“-ო, იგონებს წინო ნაკაშიძე.

პატარა-ცემის საზაფხულო სკოლის შესახებ წერდა ი. ნაკაშიძე საბავშვო ჟურნალ „ნაკადულში“, რომლის სარედაქციო კოლეგიის წევრი და ჟურნალთან არსებული ბავშვთა სარედაქციო კოლეგიის ხელმძღვანელი იყო იგი მრავალი წლის მანძილზე.

როგორც გადმოგვცემენ, ილია ნაკაშიძე შემდეგშია: მუდამ აღტაცებით იგონებდა ამ სკოლას, სადაც იგი ლაღი ბუნების წიაღში უნერგავდა მოზარდ თაობას

სულის სილაშაზის, სიყვარულისა და სათნოების მაღალ აზრებს.

ი. ნაკაშიძე უეჭველად მთლიანი და მიზანმიმსწრაფი პიროვნება იყო. მასში ორგანულად იყო შერწყმული კეთილშობილი რომანტიკოსისა და დაჟინებული პრაქტიკოსის ყველა ის თვისება, რომელიც ასე აუცილებელი და საჭიროა ნამდვილი სახალხო მოღვაწისათვის. ამიტომ იყო იგი მუდმივ ცდაში, რომ ამა თუ იმ თეორიული მოსაზრებისათვის შესაბამი პრაქტიკული გამოსახულება მიეცა და კონკრეტ საქმედ ექცია იგი.

გარკვეული თეორიული პედაგოგიური შეხედულებების პრაქტიკულად განხორციელების სურვილით იყო გამოწვეული ისიც, რომ მან, პირველმა მოჰკიდა ხელი, საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, ბავშვთა ისეთი კლუბების შექმნას, რომლებსაც საფუძვლად უნდა დასდებოდა თავისუფალი აღზრდისა და განათლების პრინციპები.

როგორც ი. ნაკაშიძე ამბობს, ამ კლუბებში „ბავშვები და მოზრდილები, როგორც თანასწორუფლებიანი ამხანაგები (ბუნება ყველას ანიჭებს არსებობის თანასწორ უფლებებს) უნდა შეყრილიყვნენ იმისათვის, რომ ერთად ეკეთებინათ მათთვის საყვარელი, ძვირფასი საქმე, მოეწყოთ კოლექტიური, თამაშობანი, წიგნის ხმამაღალი კითხვა, საუბრები, სპექტაკლები, ექსკურსიები, ერთად შეესრულებინათ სხვადასხვა ფიზიკური სამუშაო“.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ი. ნაკაშიძე თავის დროზე სათავეში ჩაუდგა ბავშვთა ამგვარი კლუბების პრაქტიკულად მოწყობას, მაგრამ მაშინდელი ჩე-

ლისუფლებისა და ფართო საზოგადოების მხრივ გულ-
გრილი დამოკიდებულებისა და, რაც მთავარია, უსა-
ხსრობის გამო, ამ წამოწყებას დიდხანს არ უარსებნია.

დიდი და ნათელი იყო ი. ნაკაშიძის პატრიოტული
გრძნობა. შეუპოვარი იყო ბრძოლა, რომელსაც იგი
თითქმის ოთხი ათეული წლის მანძილზე ეწეოდა ქარ-
თველი მშრომელი ხალხის ეროვნულ-საზოგადოებ-
რივი შეგნების ამალგებისა და გამტკიცებისათვის.

ამ ბრძოლის მატთანეში ერთი ბრწყინვალე ფურცე-
ლი მან მიუძღვნა ქართველი ერის მომავლისა და იმე-
დის, მისი ნორჩი თაობის აღზრდა-განათლების მშობ-
ლიურ ნიადაგზე დაყენების საკითხს.

მშობელი ქვეყნის, მისი საამაყო წარსულისა და დია-
დი მომავლის, მდიდარი და ხატოვანი ქართული ენის
რომანტიკული მოტრფიალე ილია ნაკაშიძე ერთ წე-
რილში სევდანარევი გრძნობით შენიშნავდა, რომ
„სხვა კილოზე (ე. ი. ენაზე — ვ. ზ.) დაწყობილმა ჩვენ-
მა სწავლამ დაგვიჰკნო გულში ცოცხალი ყვავილი და
მხოლოდ გონება გაგვინახლა“-ო.

ამიტომ, სკოლამ რომ არა მარტო გონებით განათ-
ლებული, არამედ გრძნობით მდიდარი და მაღალი,
სულიერად და ზნეობრივად ჯანსაღი თაობა აღზარ-
დოს, საჭიროა — ამბობდა იგი — ქართული ენისადმი
უფრო გაბედული სიყვარულის გამომჟღავნება და ამ
სიყვარულის შემდგომი გაღრმავება და გამტკიცებაო.

ცარიზმის პირობებში ქართული ენისადმი გაბედუ-
ლი სიყვარულის გამომჟღავნება ერთგვარ თავგანწირ-
ვასაც ნიშნავდა, ხოლო ამგვარი აქტისათვის საჭირო
მოქალაქეობრივი სიმტკიცე შესაძლებელია ყველას ვერ
გამოეჩინა და „კეთილი სურვილის“ განხორციელება
სხვა, „უფრო ხელსაყრელი“ დროისათვის გადაედო.

სწორედ ამის შესაძლებლობას ითვალისწინებდა
ი. ნაკაშიძე, როდესაც გამაფრთხილებლად მიმართა-
და ქართველ მკითხველს, რომ: „სიყვარული გამბე-
დაობის გვარისაა, მეტადრე ქართული ენის სიყვარუ-
ლი და ყველას კარგად მოგეხსენებათ, რა ადვილია ამ
გამბედაობის გადაღება... გაისამდის.

ვაი ამ გადაღებულ ქართულს, რომელსაც ეამთამ-
სვლელობა უხვად წააყრის ფერფლს თავზე და თანდა-
თან სულ უფრო და უფრო გაგვიჭირდება მისი მიგნე-
ბა. ამ გაისს ის გაისი გადაეფინება და ბოლოს ბევრი
უნდა ვქექოთ ამ ჩვენი გულის გაისებში, სანამ მის
სიღრმეში მიმქრალ-მისუსტებულ ენის ღვთიურ ნა-
პერწყალს გამოვქექავდეთ.

გულში თუ ჩვენი ქვეყნის სიყვარული გვიღვივის,
რაც უნდა უცხო მწერლობაში მივეშურებოდეთ, რო-
გორც ქართველს არაგვის ნაპირებზე, ისე ჩვენც არ
გაგვიძლებს გული, რომ ჩვენი ენის „მობიბინე, შეე-
ბით მაშვირალ“ ნაპირთ ბუჩქებში ხანდისხან მაინც
არ ჩამოვხტეთ ჩვენი მეცადინეობის რაშიდან, სიამოვნე-
ბით არ განვისვენოთ, საბოლოო მაინც არ გადავკრათ
ჩვენი ქვეყნის ცხოველი ნექტარი, ცხენი, არ მოვაძო-
ვოთ, თვალი არ მოვატყუოთ, შუბლი არ გავიგრი-
ლოთ, ერთი ქართველურად „მრავალჟამიერ“ მაინც

არ შეეძახოთ ჩვენი ენის ამწვანებულ მთებს და „მერმე თუნდაც დაგვიგვიანდეს, იმისთვის სულაც აღარ დავლონდეთ“-ო. ¹⁾).

უალრესად ნიშანდობლივია, რომ ქართული ენის ეს ხოტბა ილია ნაკაშიძემ წარმოსთქვა დიდი ქართველისა და პოეტის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის იმ უკვდავი პოემის უკვდავი სიტყვებითა და შედარებებით, რომლებშიაც განუმეორებელი ძალითა და სიღრმით არის ასახული ქართველი ერის ისტორიის ერთი პერიოდის ტრაგიკული დასასრული. ამით, ილია ნაკაშიძე ერთხელ კიდევ ნათელყოფს თავის ღრმა სიყვარულსა და პატივისცემას ბარათაშვილის მიმართ, რომელიც მისთვის ძვირფასი იყო არა მარტო როგორც დიდი ეროვნული პოეტი, არამედ, როგორც დიდი მგოსანი ქართველი ხალხის იმ საკაცობრიო იდეალებისა, რომლებიც ისტორიულად იყო და რჩება ორგანულ ნაწილად ჩვენი ქვეყნის კულტურისა და ურომლისოდაც, როგორც ი. ნაკაშიძე ამბობდა, „შეუძლებელია, ეროვნების წევრთა შორის კავშირიც კი“.

„ენა კი არა ჰქმნის ამათუიმ ეროვნების წევრთა შორის კავშირს—წერდა ი. ნაკაშიძე—არამედ ის უმადლესი ადამიანი ური ფიქრი და გრძნობანი, რომელნიც ეროვნული ენის და ამ ენის ადგილობრივი განვითარების და ელფერის საშუალებით გავრცელდნენ ამათუიმ ერის საზღვრებში. ამიტომ, ენის შესახებ საკითხის გადაწყვეტის დროს, ჩვენ არა ამათუიმ ერს, არამედ მთელ კაცობრიობას უნდა გადავაგ-

¹⁾ ი. ნაკაშიძე — „გაფა-ფშაველას პოეზია“. ეურ. „კვალი“, 1896 წ. № 44, გვ. 786.

ლოთ თვალი და მხოლოდ 'იქ' შეგვიძლია ვიპოვოთ ის უმაღლესი მიზანი, ანუ ის უდიდესი საბაბი, რომელიც ჩვენთვის ჩვენი ქართული ენის დანიშნულებას ნათელყოფს.

ეროვნული საკითხის გადაწყვეტა მხოლოდ კაცობრიული იდეალის საშუალებით შეიძლება. ჩვენ ვერ გვიხსნის უმაღლესად განვითარებული ქართული ენა, თუ ამ ენას უწმინდესი ადამიანური სული არ ჩაეუდგით, უმაღლესი კაცობრიული იდეალი არ შთაგებერეთ“-ო.¹⁾

ამ „უმაღლესი კაცობრიული იდეალის“ პოზიციებიდან იცავდა იგი თავგამეტებით ჯანსაღი პატრიოტული გრძნობის უფლებებს და ასევე თავგამეტებით ებრძოდა შოვინიზმის ყოველგვარ გამოვლინებას.

ი. ნაკაშიძე ერთა თანასწორუფლებიანობის ერთი დამცველთაგანი იყო საქართველოში და ამით შთაგონებულა წერდა: „ისტორიაში თანდათან ისობა კანის ფერისა და სხვა განმასხვავებელ ნიშანთა არისტოკრატია. ისტორიაში შედის მხოლოდ ის, რასაც ადამიანური სახე მიუღია. ამიტომ, ისტორია არ იცნობს არც რჩეულ ხალხებს და არც ისეთ ერებს, რომელთაც პირუტყვთა ჯოგი შეიძლება ეწოდოს“-ო.

ასე აყენებდა და სჭრიდა საკითხს ერის უფლებების, პატრიოტული გრძნობის, ეროვნული და საკა-

1) ი. ნაკაშიძე — „ეროვნული ენის შესახებ“. ჟურ. „განათლება“, 1911 წ. ოქტომბერი.

ცობრიო იდეალების ურთიერთკავშირის შესახებ, ი. ნაკაშიძე.

ადამიანში ეროვნულ შეგნებასთან ერთად საკაცობრიო იდეალების დანერგვისა და აღზრდის საქმეს სხვა საზოგადოებრივ-კულტურულ ფაქტორებთან ერთად უნდა ემსახურებოდეს სკოლა, განსაკუთრებით კი უმაღლესი სასწავლებელი-ამბოზდა ი. ნაკაშიძე. ამიტომ, იგი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში ცდილობდა გამოსულიყო მოთხოვნილებით წართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ.

პოლიტიკური რეაქციისა და ეროვნული ჩაგვრის მაშინდელ პირობებში, ქართული უნივერსიტეტის შესახებ პრესაში სპეციალური წერილის დაბეჭდვა შეუძლებელი იყო. ამიტომ, ი. ნაკაშიძეს ეს საკითხი თბილისის სახაზინო თეატრის (ახლანდელი ფალიაშვილის სახელობის ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრის) საზეიმო გახსნასთან დაუკავშირებია და ეურნალ „კვალისათვის“ დაუწერია სტატია—„თბილისის სახაზინო თეატრი“. „კვალის“ რედაქციას წერილი, როგორც სჩანს, მიუღია, აუწყვია კიდევ და დასაბეჭდად შეუკრავს, მაგრამ ცენზურას მისი გამოქვეყნება აუკრძალავს.¹⁾

ამ წერილში ი. ნაკაშიძე მოკლედ ასწერს თეატრის მშენებლობის ისტორიას, აღნიშნავს, რომ მასზე

1) ხსენებული წერილის სასტამბო ანაბეჭდზე, რომელიც მწერლის პირად არქივში აღმოჩნდა, არის ი. ნაკაშიძის წარწერა: „Запрещ[ено] ценз[урой]“, 1896 г. ноябрь“. წერილის ბოლოში ავტორის ხელით მიწერილია: „ი. ნაკაშიძე“.

სჩანს, ი. ნაკაშიძეს ეს წერილი დაუწერია თეატრის გახსნისთანავე, რაც 1896 წლის 3 ნოემბერს მოხდა.

870.000 მანეთი დაიხარჯაო, ხოლო შემდეგ აყენებს კითხვას: „რა ფიქრი ებადება გულში თბილისის დიდებული თეატრის მაყურებელ თბილისელ ქართველს“-ო? და თვითონვე უპასუხებს: „მგონი არ შეეცდეთ, თუ ვიტყვით, რომ დღევანდელი თეატრის ადგილას ამართულ უნივერსიტეტს უფრო დიდებული სანახაობა ექნებოდა, ვინემ თეატრად ქცეულ ერთ მილიონსა აქვს ჩვენ თვალწინ. სანახაობა დიდებული თავისი შინაგანი ღირსებით, თავისი მსოფლიო „უნივერსალური“ აზრით და არა გარეგნობით, უნივერსიტეტი ნამდვილ ადამიანურ სულს ჩაუდგამდა ჩვენს უფერულსა და უკაცურ ქალაქსა, ჩვენს საზოგადოებას, მის უჩინარსა და მძინარ ძალებს გააღვიძებდა და გამოაცოცხლებდა.

თეატრი მხოლოდ ერთი დარგი, ერთი ყლორტია იმ მსოფლიო აზრისა, რომლის მოციქულია უნივერსიტეტი.

ხელოვნება—მუსიკა და დრამა. უნივერსიტეტს კი მთელი ადამიანის სულთან აქვს საქმე. სრულ ადამიანს შექმნის და სრულის ჯანითა და იერით აღჭურვილს პროგრესის გზაზე დააყენებს ხოლმე... და ამისთანა უნივერსიტეტი იმაზე მეტი არ დაჯდებოდა, რაც ქალაქის სახაზინო თეატრი დაჯდა. უნივერსიტეტის მნიშვნელობა აურაცხელ-აუწონელია; ვრცელი და მძლავრი გავლენა აქვს უნივერსიტეტს საზოგადო ცხოვრებაზე. იგი ცხოველი კერაა, რომელიც ნიადაგ ახალსა და საღ ინტელიგენტურ ძალას შექმნის და ცხოვრებაში გადმოადენს ხოლმე. ეს კერა, უშრეტი კერაა.

იქ, სადაც უნივერსიტეტი არსებობს, არ შეიძლება ძილი, არ შეიძლება წვრილმანი უსუსურ-უღონობა. სირცხვილია ყველა ეგენი იქ, სადაც ქეშმარიტების ნათელი ეფინება საზოგადოებას. ყველა ეგენი — ბნელეთის შვილებია, ღრმა მიხვეულ-მოხვეული, გასაძვრენ-გამოსაძვრენი, უჩინარი ბნელეთისა, სადაც ყველას, ვისაც ძალა შესწევს, შეუძლია თვის მოყვასს პირიდან ნაწვავ-ნადაგი ლუკმა გამოსტაცოს, ფეხქვეშ გაუძვრეს. თვის სოროში ჩაიმალოს და შიგ ხარბად და ჩუმად ლეჭოს თავისი ნაალაფვეი უკუნი-თი უკუნისამდე. დაუძინებელი და უძლეველი მტერია ამ ბნელეთისა ის ნათელი, რომელსაც ჭკუისა და გრძნობის განათლება ჰქვია, განათლება ადამიანური, მაღალ უნივერსალური.

ამისთანა განათლების ლამპარია ყველგან უნივერსიტეტი. ჩვენში კი მისი ადგილი სახაზინო თეატრმა დაიჭირა. როდემდის?“

ასე ოცნებობდა ქართული უნივერსიტეტის დაარსებაზე ი. ნაკაშიძე მაშინ, როდესაც მეფის მთავრობის რუსიფიკატორული პოლიტიკის გამო ქართული ენა განდევნილი იყო არა თუ საშუალო, არამედ დაწყებითი სკოლებიდანაც.

ბევრს, მათ შორის ქართველი ხალხის ზოგიერთ შინაურ „მეგობრებსაც“, ქართული უნივერსიტეტი შესახებ საკითხის დასმაც აჟადმყოფურ ფანტაზიად მიაჩნდათ იმ დროს, მაგრამ სხვაგვარად ჰქონდა წარმოდგენილი ქართველი ხალხის მომავალი, მისი პოლიტიკურ-კულტურული განვითარების პერსპექტივები ი. ნაკაშიძეს, რომელიც ყოველთვის საოცარის გამბედაობით ეხებოდა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვ-

რების მტკივნეულ საკითხებს, მათ შორის სახალხო განათლების საკითხებსაც და, სჯეროდა, რომ მომავალი მის ერს მოუტანდა თავისუფლებას, დამოუკიდებლობას, საკუთარი ეროვნული კულტურის აყვავებისა და განვითარების შესაძლებლობას. ეს იმედი, როგორც ვიცით, ილია ნაკაშიძეს გაუმართლდა და ცარიზმის დამხობის შემდეგ იგი თვით გახდა აქტიური მონაწილე ქართული ეროვნული სკოლის მშენებლობისა და ახლო იდგა ახლად შობილ ქართულ უნივერსიტეტთან, რომლის დაარსებაზე ოცნებობდა იგი ჯერ კიდევ ახალგაზრდობის წლებში.

თუ მეფის რეჟიმის პირობებში ქართული სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნის შესახებ ფიქრიც დანაშაულად ითვლებოდა, 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ ხალხის ნებამ ის მაინც შესძლო, რომ თბილისში შექმნილიყო სახალხო უნივერსიტეტი, რომლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოღვაწე ილია ნაკაშიძე ხყო.

1908 წლიდან ჩაება იგი თბილისის სახალხო უნივერსიტეტის მუშაობაში და ამ მოღვაწეობას განაგრძობდა 1922 წლამდე.

სახალხო უნივერსიტეტში ი. ნაკაშიძე ლექციებს კითხულობდა საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარულ დისციპლინებში. ისტორია, ქართული და რუსული ლიტერატურა, ეკონომიური გეოგრაფია-აი რას ასწავლიდა იგი აქ.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ 1919 წელს, ილია ნაკაშიძეს შეუდგენია გეგმა მოძრავი უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ და წარუდგენია იგი საქართველოს რესპუბლიკის ქა-

ლაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტისათვის, მაგრამ ამ უკანასკნელს ეს პროექტი უყურადღებოდ დაუტოვებია.

ამ პროექტზე დართული მოხსენებითი ბარათში ი. ნაკაშიძე წერდა: „რადგან, არა თუ ისეთ პატარა ქალაქებში, როგორიცაა ყვირილა, ხონი და სენაკი, არამედ უფრო დიდ ქალაქებშიაც კი, როგორიც არის თბილისი და ქუთაისი, ძნელია მუდმივი უნივერსიტეტისათვის საჭირო ლექტორთა გამოძებნა ადგილობრივ, ამიტომ ქალაქთა კავშირის განათლების განყოფილებამ უნდა შეადგინოს ლექტორთა ჯგუფი, რომელიც იკისრებს ლექციების მოწყობას ჩვენი ქვეყნის ყველა ქალაქში.

„ჩემის აზრით—განაგრძობს ი. ნაკაშიძე.—მოდრავი სახალხო უნივერსიტეტის კურსში უნდა შედიოდეს შემდეგი საგნები: 1) ქართული ლიტერატურა და მისი ისტორია; 2) საქართველოს ისტორია; 3) საქართველოს გეოგრაფია; 4) პოლიტიკური ეკონომია; 5) ბუნებისმეტყველება; 6) კანონმდებლობა; 7) ზოგადი გეოგრაფია; 8) სოციოლოგია და 9) სოციალიზმის ისტორია“-ო.

ამ მოხსენებითი ბარათში ი. ნაკაშიძე მოითხოვდა, რომ ცოდნის შემოხსენებული დარგებიდან ლექციები ჩატარებულიყო სისტემატურად, მტკიცე ცხრილის მიხედვით.

„ჩემის აზრით“ წერდა იგი — მოძრავი უნივერსიტეტის ლექტორები უნდა ირიცხებოდნენ მუდმივ სამსახურში და ეძლეოდეთ განსაზღვრული ჯამაგირი. ხოლო მოგზაურობის დროს დღიური და საგზაო ხარჯი“-ო.

მართალია, მოძრავი სახალხო უნივერსიტეტის ჩამოყალიბების იდეა თავის დროზე განუხორციელებელი დარჩა, მაგრამ ი. ნაკაშიძეს ამან გული ვერ გაუტეხა და იგი ცდილობდა თავისი შრომით ნაწილობრივ მაინც ამოეცხო და გაეკეთებია ის საქმე, რომლისთვისაც, მისი აზრით, ეს უნივერსიტეტი იყო მოწოდებული.

ი. ნაკაშიძე გახდა მოსიარულე ლექტორი და საქართველოს სხვადასხვა რაიონში, ხოლო ზოგჯერ საქართველოს ფარგლებს გარეთაც, აწყობდა მოსახლეობისათვის მოხსენებებს, საუბრებს და ხელს უწყობდა მისი გონებრივი ჰორიზონტის გაფართოებას და ზნეობრივი დონის შემდგომ ამაღლებას.

მრავალფეროვანი იყო ამ ლექციებისა და საუბრების თემატიკა. ქართული და უცხოური ლიტერატურა, ისტორია და ეთნოგრაფია, სოციალური მეცნიერებანი — ასეთი იყო საკითხები, რომელთა პროპაგანდა და პოპულარიზაცია იტაცებდა ი. ნაკაშიძეს. იგი ერთნაირის მონდომებითა და ენთუზიაზმით აცნობდა მშრომელთა აუდიტორიებს ი. ჭავჭავაძის, ა. წერეთლის, ვაჟას, გოგოლის, ჰაინეს ცხოვრებასა და შემოქმედებას, ზანგთა განთავისუფლების ეპოქას და ლევ ტოლსტოის მოძღვრებას.

სახალხო ლექციების თემატიკის ამ მრავალფეროვნებაში ნათლად სჩანს ი. ნაკაშიძის პიროვნების მრავალფეროვნება და მისი მისწრაფება საკუთარი ცოდ-

ნითა და პედაგოგიური შრომით შეეწყო ხელი მოსახლეობის სულიერი აღმავლობისათვის.

ი. ნაკაშიძის აუდიტორიას ხშირად შეადგენდნენ დაბალი განათლების ადამიანები, რომელთა გასარკვევად ამათუიშ საკითხში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა თ ვ ა ლ ს ა ჩ ი ნ ო ე ბ ა ს. ამიტომ იგი, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში დროგამოშვებით კითხულობდა შესაფერისი სურათებით ილუსტრირებულ სახალხო ლექციებს.

როგორც მწერლის პირად არქივში ნაპოვნი დოკუმენტებიდან სჩანს, სურათების თანხლებით წაუკითხავს მას ლექციები ალექსანდრე ყაზბეგზე, რაფიელ ერისთავზე, „ვეფხვის-ტყაოსანზე“, იაკობ გოგებაშვილის „თავდადებულ ქართველებზე“, ასპინძის ომზე და სხვ.

ქართველი ხალხის გონებრივი და ზნეობრივი ამაღლებისათვის ხელის შეწყობის სურვილმა ჩააბა ი. ნაკაშიძე აქტიურად „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ მუშაობაში, რომლის წევრი იყო იგი. მრავალი წლების მანძილზე.

ცნობილია, რომ ეს საზოგადოება საკმაოდ ხანს სოციალურად კარჩაკეტილ ორგანიზაციას წარმოადგენდა. მუშა, გლეხი და წვრილი მოხელე, მის წევრთა შემადგენლობაში იშვიათი იყო, რასაც, სხვა მიზეზებთან ერთად, უეჭველად ხელს უწყობდა მაღალი საწევრო გადასახადიც.

ამ კარჩაკეტილობის წინააღმდეგ იბრძოდნენ საზოგადოების ის წევრები, რომლებიც თავისი სიმპატიებით, იდეალებით, შეხედულებებით მოსახლეობის დემოკრატიულ ფენებს ეკუთვნოდნენ და ამიტომ საჭი-

როდ სთვლიდნენ „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დემოკრატიზაციას, მისი წევრობის პირობების გაადვილებასა და, პირველ რიგში, საწევრო გადასახადის შემცირებას.

ამ „რეფორმის“ გატარებას წინააღუდგნენ გამგეობის ზოგიერთი ისეთი წევრებიც კი, რომელთაც, სიტყვით მაინც, თავი დემოკრატებად და ხალხის ინტერესების დამცველებად მოჰქონდათ.

დაწყებულმა კამათმა თანდათანობით ცხარე ხასიათი მიიღო. მასში ჩაება ილია ნაკაშიძეც, რომელიც მთელის არსებით მხარს უჭერდა საზოგადოების დემოკრატიზაციას, საწევრო გადასახადების შემცირებას და მოითხოვდა, რომ „ორი ან სამი მუშა საზოგადოების გამგეობაში ყოფილიყო შეყვანილი“.

„მე სამართლიანად მიმაჩნია—ამბობდა ილია ნაკაშიძე — მოთხოვნა საწევრო გადასახადის შემცირების შესახებ. სამი მანეთის გადახდა მუშისათვის ძნელია. არამც თუ მუშას, მეც, რომელიც შედარებით უფრო კარგს ნივთიერ მდგომარეობაში ვიმყოფები. მიჭირს სამი მანეთის გადახდა; მით უმეტეს გაუჭირდება მუშას. იმის თქმა, რომ მასა ჯერ მომზადებული არ არის, შეუწყნარებელია. სად ვრცელდება დღეს წერა-კითხვა, ჟურნალ-გაზეთები, წიგნები?—ხალხში. სად არსდება საზოგადოების განყოფილებები? სოფლებში, ხალხის დახმარებით და საშუალებით. მე თუ მეკითხავთ, ორი ან სამი მუშა გამგეობაშიაც რომ იჯდეს უკეთესი და საქმისათვის, ბევრად სასარგებლო იქნება. მე ვმუშაობდი სახალხო უნივერსიტეტში, მქონდა საქმე მუშებთან და

დიდის სიამოვნებით ვისმენდი მათ ლაპარაკს. სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდნენ ჩემზე ეს ნამდვილი ხალხის შვილები.

წინა კრებაზე ზოგიერთებმა განაცხადეს, რომ წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება არის საკულტურო დაწესებულება, რომლის მიმართ ჩვენ ვალდებულება გვაქვს და არა უფლებათ. ეს შემცდარი აზრია. უფლებას მოკლებული ვალდებულება ყოველივე საზოგადო საქმის უარყოფაა. რა აზრი აქვს წერა-კითხვის ცოდნას, თუ არა ის, რომ იმის საშუალებით ადამიანმა შეიგნოს თავისი უფლება და სხვების სწორუფლებიანობა ამ წუთისოფელში?

უფლება და ვალდებულება განუყრელი სული და ხორცი უნდა იყოს. მათი განცალკევება, ამ ხორცისა და სულის გაყრა-სიკვდილია და სხვა არაფერი. და როცა გაისმის ხმა, უფლება ერთი წრის ხალხს უნდა მიენიჭოს, ხოლო ვალდებულება კი მეორესო, ამგვარი ქადაგება დაწესებულების სიკვდილის ქადაგებას უდრის. მაგრამ უფრო საოცარია ამგვარი ქადაგება ჩვენს დროში...

წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში საჩვერო გადასახადის შემცირება მართალია მცირე საქმეა, მაგრამ ამის საშუალებით ხალხი შესძლებს ამ დაწესებულებაში შესვლას, იქ მუშაობას. ჩვენ ვიცნებოთ ვრცელი უფლებების შესახებ, მაგრამ არ ვფიქრობთ, რომ ვრცელი უფლებების მოპოვება მხოლოდ იმას შეუძლიან, ვინც მცირე უფლებას პატივ-

სა სცემს და ამ მცირე უფლების მოსაპოვებლად ხალხს გზაზე არ ეღობება“. ¹⁾

ხალხის უფლებების ასეთი ქომაგი იყო ი. ნაკაშიძე, ეს შესანიშნავი ქართველი ჰუმანისტი და დემოკრატი, რომელიც მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე დაუცხრომელი სურვილითა და ენერგიით იბრძოდა მშრომელთა ფართო ფენების გათვითცნობიერებისათვის, მათი იდეური და მორალური დონის შემდგომი ამაღლებისათვის.

ეს მოღვაწეობა მან განსაკუთრებული ინტენსივობით გაშალა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, როდესაც საქართველოს სსრ განათლების სახ. კომისარიატმა მიიწვია ლექტორად.

ამ საზოგადოებრივ საგუშაგოზე დარჩა იგი სიცოცხლის თითქმის უკანასკნელ დღემდე, როგორც ხალხის უანგარო მსახური და მეგობარი.

ახალგაზრდა ლევ ტოლსტოი ერთ თავის დღიურში წერდა: „უფრო ადვილია ფილოსოფიის ათი ტომის დაწერა, ვიდრე ერთი პრინციპის გატარება ცხოვრებაში“-ო.

ილია ნაკაშიძე, საზოგადო მოღვაწეთა იმ ტიპს ეკუთვნოდა, რომლებიც რაინდული პირდაპირობითა

¹⁾ იხ. „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრც. საზ. აზგაროში“ 1914 წლისა, გვ. 101 — 102.

და თავდადებით იბრძვიან მათ მიერ ერთხელ აღიარებული პრინციპების განხორციელებისათვის.

ი. ნაკაშიძე თავის დანიშნულებად სთვლიდა, უპირველეს ყოვლისა, ყოველდღიურ პრაქტიკულ მოღვაწეობას, მიმართულს ადამიანთა კეთილდღეობის დამკვიდრებისადმი.

„რა საქმეც უნდა ჰქონებოდა თავისი საკუთარი—იგონებს ნინო ნაკაშიძე—ილია თავს ანებებდა მას, რათა დახმარების ხელი გაეწოდებია ყველასათვის, ვინც კი ამას საჭიროებდა. იგი ხშირად ამბობდა, რომ „იქნებ ეს არის ჩემი მთავარი საქმე და როგორ ავიცილინო თავიდან“-ო.

„დილით რომ ადგებოდა—განაგრძობს ნინო. ნაკაშიძე—თავის ძმისწულს, ათი წლის ბავშვს ეტყოდა ხოლმე „დღეს რაიმე კარგი საქმე უნდა გავაკეთოთო, და ისინი ყოველ საღამოს იგონებდნენ, თუ რა გააკეთეს იმ დღეს სხვებისათვის საჭირო და სასარგებლო“.

ადამიანის ბედნიერებისათვის დაუღალავ ბრძოლაში ჰპოებდა ი. ნაკაშიძე თავისი ცხოვრების აზრსა და მიზანს, რის შესახებაც იგი, ჯერ კიდევ სულ ახალგაზრდა, 1892 წელს წერდა დედას: „მე მიზნად მაქვს დასახული, რაც შეიძლება ღრმად შევიყვარო ადამიანი, ვიშრომო ბევრი და სიყვარულით, რათა ამ ქვეყანაში დავტოვო ჩემი პატარა კვალი“-ო.

მან შესძლო ამ მიზნის მიღწევა, რადგან მთელი თავისი ცხოვრებითა და პრაქტიკული მოღვაწეობით თვით იყო მომქმედი სიყვარული, სხვებისათვის არსებული და შეწირული.

1923 წელს გარდაიცვალა და ქართველ მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში დაკრძალეს ილია ნაკაშიძე, რომელმაც არა თუ პატარა, როგორც თვით ამბობდა, არამედ საკმაოდ დიდი კვალი დასტოვა ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და, რომლის დაკარგვას გულით დასტიროდა ყველა, ვინც მას იცნობდა.

რედაქტორი ი. აბაშიძე

ტექნორედაქტორი ნ. კაკუშაძე

კორექტორი თ. კელიძე

ხელმოწერილია, დასაბეჭდად 25/II-47 წ. შგკვ. № 1451.

შე 00131. ტირაჟი 5100.

ქართველთა სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული პოლიგრაფიის და გამომცემლობის საქმეთა სამმართველოს ბეჭდვითი სიბრძნის კომბინატი, თბილისი, ჟორჯის ქ. № 5.

